

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Humanitaar- ja sotsiaalanete õpetamine põhikoolis

Minni Aia

**PROSOTSIAALSE KÄITUMISE ESINEMISSAGEDUS JA MOTIIVID VÕRUMAA
7.–9. KLASSI ÕPILASTE HINNANGUL**

bakalaureusetöö

Juhendaja: Kristi Kõiv

Läbiv pealkiri: prosotsiaalne käitumine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Kristi Kõiv, PhD

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Pille Villems, MA

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

SISUKORD

Resümee	3
Abstract	4
Sissejuhatus	5
<i>Teoreetilised lähtekohad</i>	6
Prosotsiaalne käitumine definitsioonid	6
Prosotsiaalse käitumise liigid	6
Prosotsiaalse käitumise motiivid	7
Prosotsiaalne käitumine noorukieas	10
Soolised erinevused prosotsiaalses käitumises	12
Metoodika	14
<i>Valim</i>	14
<i>Mõõtevahend</i>	14
Kvantitatiivne mõõtevahend	14
Kvalitatiivne mõõtevahend	15
<i>Uuringu protseduur ja andmeanalüüs</i>	15
Kvantitatiivne andmeanalüüs	15
Kvalitatiivne andmeanalüüs	16
Uurimistulemused	17
<i>Prosotsiaalse käitumise esinemissagedus</i>	17
Soolised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses	18
Vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses	19
Väited seoses prosotsiaalse käitumise esinemisega täiskasvanuna	20
<i>Prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul</i>	21
Õpilaste prosotsiaalse käitumise motiivid nende endi hinnangul	21
Teiste inimeste prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul	26
Arutelu	29
Tänuõnad	33
Autorluse kinnitus	33
Kasutatud kirjandus	34
Lisad	38

RESÜMEE

Pealkiri: Prosotsiaalse käitumise esinemissagedus ja motiivid Võrumaa 7.–9. klassi õpilaste hinnangul.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada soolised ja vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses Võrumaa koolide 7.–9. klassi õpilaste seas ning prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul. Töös püstitati kaks hüpoteesi ja üks uurimisküsimus:

1. Tüdrukutel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes poistega.
2. 15–17aastastel õpilastel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes 12–14aastaste õpilastega.
3. Millised motiivid esinevad 7.–9. klassi õpilaste hinnangul prosotsiaalse käitumise puhul?

Töö käigus viidi läbi empiiriline uurimus Võrumaa koolide 7.–9. klasside õpilaste seas (N=296), milleks kasutati ankeeti. Uurimuse tulemustest ilmnes, et tüdrukutel esineb prosotsiaalset käitumist suhteliselt sagedamini, võrreldes poistega. Statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenud kahe vanusegrupi üldskoori vahel seoses prosotsiaalse käitumise esinemissagedusega. Prosotsiaalse käitumise motiividest õpilaste hinnangul eristati kuus põhilist motiivi, miks õpilased prosotsiaalselt käituvad. Nendeks olid egoistlik motiiv abistamisel, altruistlik motiiv abistamisel, vastastikune abistamine, abistaja karakteristikud, positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega ning norm abistada.

Läbivad märksõnad: prosotsiaalne käitumine, soolised erinevused, vanuselised erinevused, prosotsiaalse käitumise motiivid.

ABSTRACT

Title: Frequency of Prosocial Behaviour and Motives Assessed by Students in Grades 7.–9. in Võrumaa.

The aim of this study was to find out gender and age differences in frequency of prosocial behaviour among students and the motives of prosocial behaviour assessed by students. There were two hypothesis and one research question in this paper:

1. The frequency of prosocial behaviour is higher among girls compared to boys.
2. The frequency of prosocial behaviour is higher among 15–17years old students compared to 12–14years old students.
3. Which motives occur in prosocial behaviour assessed by students in grades 7.–9.?

An empirical research was conducted among students in grades 7–9 in schools of Võrumaa (N=296) and a self-report questionnaire was used. The results of this research indicate that the frequency of prosocial behaviour is higher among girls compared to boys. There were no statistically significant differences between age groups of students in the frequencies of prosocial behaviour. Six main motives of prosocial behaviour which emerged according to students' opinion were: egoistically motivated prosocial behaviour, altruistically motivated prosocial behaviour, reciprocal prosocial behaviour, prosocial personality characteristics, positive attitude towards helping people and the norm to behave prosocially.

Keywords: prosocial behaviour, gender differences, age differences, motives of prosocial behaviour

SISSEJUHATUS

Prosotsiaalse käitumise esinemissagedust ning käitumise motiive õpilaste hinnangul on oluline uurida, et prosotsiaalse käitumise õpetamine ja kinnitamine oleks efektiivsem. Prosotsiaalset käitumist on vajalik laste seas õhutada ja arendada, kuna see on inimese psühhosotsiaalset arengut soodustav ning prosotsiaalse käitumise esinemissageduse tõusuga väheneb agressiivne käitumine (Kokko, Tremblay, Lacourse, Nagin, & Vitaro, 2006). Lisaks käsitletakse prosotsiaalset käitumist kaitsefaktorina agressiooni vastu (Kokko et al., 2006; Kokko & Pulkkinen, 2000). Prosotsiaalselt käituvad lapsed on populaarsemad (Eisenberg, Fabes, & Spinrad, 2006) ning neil on paremad akadeemilised saavutused noorukieas, võrreldes lastega, kes käituvad vähem prosotsiaalselt (Caprara, Barbaranelli, Pastorelli, Bandura, & Zimbardo, 2000). Samuti vähendab abistavate käitumisviiside positiivne õpetajapoolne kinnitamine õpilastel koolis nii füüsilist kui verbaalset agressiooni (Caprara et al., 2014) ning prosotsiaalselt käituvatel noorukitel kalduvad olema paremad suhted nii õpetajate kui klassikaaslastega (Caprara et al., 2014).

Seega on oluline uurida prosotsiaalse käitumise esinemissagedust, et saada ülevaade õpilaste käitumisest. Samuti on oluline uurida prosotsiaalse käitumise motiive õpilaste hinnangul, et prosotsiaalse käitumise õpetamine oleks efektiivsem.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada soolised ja vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses Võrumaa koolide 7.–9. klasside õpilaste seas ning prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul.

Töö teema valis autor lähtudes isiklikust huvist ning prosotsiaalse käitumise olulisusest inimestevaheliste suhete toimimise puhul, mistõttu on oluline prosotsiaalset käitumist uurida ning lastele õpetada. Noorukiealised valiti uuritavateks, kuna seoses nende arenguga sageneb prosotsiaalne käitumine ning ilmnevad muutused ka prosotsiaalse käitumise liikides.

Bakalaureusetöö koosneb neljast osast. Esimeses osas antakse ülevaade teoreetilisest taustast ning esitatakse hüpoteesid ja uurimisküsimused. Teises osas kirjeldatakse uurimuse valimit ning kasutatud metoodikat. Kolmanda osa moodustavad antud töö tulemused ning töö neljas osa on arutelu.

Teoreetilised lähtekohad

Prosotsiaalse käitumise definitsioonid

Brief & Motowidlo (1986) defineerivad prosotsiaalset käitumist positiivsete sotsiaalsete käitumisviisidena, mille eesmärgiks on luua ja säilitada teiste inimeste heaolu ja kaasatus.

Prosotsiaalse käitumise puhul ei motiveeri abistajat professionaalsed kohustused ning abivajajaks on persoon, mitte organisatsioon (Bierhoff, 2002). Prosotsiaalne käitumine soodustab inimestevaheliste suhete toimimist ning käitumise eesmärgiks on vabatahtlik teise inimese abistamine (Eisenberg et al., 2006) ja abivajaja situatsiooni paremaks muutmise (Bierhoff, 2002). Prosotsiaalne käitumine ja abistamine pole sünonüümid, kuna abistamine on üldmõiste, hõlmates kõiki interpersonaalse toetuse vorme (Bierhoff, 2002) ning prosotsiaalne käitumine osa abistavast käitumisest, hõlmates ka altruismi (Kõiv, 2003).

Prosotsiaalse käitumise liigid

Prosotsiaalse käitumise liigitamise puhul on võimalusi mitmeid. Brief & Motowidlo jagavad prosotsiaalset käitumist viieks: abistamine, jagamine, annetamine, koostöö ja vabatahtlik tegevus (Brief & Motowidlo, 1986). Osaliselt kattub eelnevaga Wardeni & Christie' prosotsiaalse käitumise liigitamine neljaks üldiseks liigiks, milleks on abistamine, kaasamine, jagamine ja hoolitsemine. Abistamine hõlmab endast nii füüsilist kui praktilist abi. Jagamine on eelkõige asjade jagamine või kingituste tegemine. Hoolitsemise mõistet kasutatakse seonduvalt toetuse, empaatia, lojaalsuse ja teise seisundi mugavamaks muutmisega. Kaasamine kätkeb endasse teiste inimeste teretulnuks pidamist, nendega sõbrunemist ja isolatsiooni vältimist (Warden & Christie, 1997).

Bierhoff (2002) on jaotanud prosotsiaalset käitumist nelja dimensiooni alla: planeeritud versus spontaanne abistamine, mis sõltub sotsiaalsest ümbrusest; tõsine vs vähem tõsine, sõltuvalt abistatava vajadusest; otsene vs kaudne tegutsemine vastavalt abi andmise tüübile; personaalne vs anonüümne, mis seondub abistaja identifitseerimise määraga.

Carlo & Randall (2002) liigitavad prosotsiaalset käitumist järgnevalt:

- altruism – vabatahtlik teiste abistamine, mis on peamiselt motiveeritud sümpaatiast;
- kuulekas prosotsiaalne käitumine – teiste abistamine vastusena verbaalsele või mitteverbaalsele abipalvele;
- emotsionaalne prosotsiaalne käitumine – suundumus abistada emotsioone esilekutsuvate asjaolude tõttu;
- avalik prosotsiaalne käitumine – abistamine toimub teiste inimeste ehk publiku ees, abistama motiveerib teiste heakskiidu ja austuse saamise soov ning eneseväarikuse tõstmine;
- anonüümne prosotsiaalne käitumine – teiste abistamine, ilma et nad teaksid, kes neid abistas;

- hädaolukorras aitamine – abistamine eelkõige kriisi- või hädaolukordades.

Otto & Bolle (2011) jagavad abistava käitumise nelja liigi alla:

- avalik – üldine abi avalikult;
- sotsiaalne – personaalne abi privaatsetl;
- heategevus – üldine abi privaatsetl;
- toetus – personaalne abi avalikult.

Üldist abi pakutakse kõigile, kes seda vajavad ning personaalset abi osutatakse individuaalsel tasandil. Üldise abi puhul muudab abistamine inimese õnnelikuks ning tekitab hea tunde. Personaalset abi seostatakse altruistliku vastastikuse abistamisega, mis leiab aset sotsiaalsetes pikemaajalistes suhetes ning abistaja ootab, et ka teda vajadusel abistatakse. Sõltuvalt sellest, millisel tasandil abistav käitumine aset leiab, jagatakse seda ka avalikuks või privaatseks. Avaliku abistamise puhul otsitakse eelkõige tunnustust ning saadakse abistamisest hea enesetunne. Abistamise privaatset sfääri seostatakse vastastikuse abistava käitumisega (Otto & Bolle, 2011).

Prosotsiaalse käitumise motiivid

Prosotsiaalse käitumise puhul eristatakse altruistlikke ja egoistlikke motiive. Altruismi puhul on abistaja eesmärgiks teise inimese, kes ei ole abiandjaga lähedalt seotud (Trivers, 1971), heaolu suurendamine (Batson, 1991). Kuna altruistlikult käitudes, on abistaja mures eelkõige teiste heaolu pärast, võib altruistlik käitumine tuua kahju abistajale endale (Trivers, 1971; Carlo & Randall, 2002). Altruistlikult käituma motiveerivad inimest empaatia (Batson 1991), sümpaatia ja sisemised normid, mis on suhteliselt püsivad teiste inimeste abistamise suhtes (Eisenberg et al., 2006). Lisaks sümpaatiale sisaldab altruism ka tundeid nagu kaastunne, õrnus ja meeldivus (Batson, 1991).

Egoismi puhul toob abistamine märgatavalt kasu abistajale (Wardle, Hunter, & Warden, 2011) ning eesmärgiks on enda heaolu suurendamine või negatiivsete emotsioonide vältimine (Batson, 1991). Siiski võib ka altruistlikul motiivil põhinev abistamine tõsta abistaja enda heaolu, kuid seda tingimusel, et abistamist motiveeris soov parandada teise inimese olukorda (Batson, 1991).

Batson (1994) toob välja neli põhjust, miks inimesed ühiskonnas üksteist abistavad:

1. Egoism – eesmärk suurendada enda heaolu; saada materiaalset, sotsiaalset, isiklikku tunnustust või vältida kahju.
2. Altruism – eesmärgiks teise inimese heaolu suurendamine.

3. Kollektivism – eesmärgiks suurendada kogu kollektiivi üldist heaolu. Sealjuures ei pea abistaja ise kuuluma gruppi, mille heaolu ta suurendada soovib. Kollektiiv võib olla väike (näiteks perekond) või üldine (näiteks inimkond tervikuna).
4. Printsipiaalsus – eesmärgiks on säilitada ühte või rohkemat moraali printsiipi, säilitades universaalset ja erapooletut heaolu.

Sõltuvalt olukorrast ning abistaja karakteristikutest võivad samas olukorras esineda ka erinevad motiivid korraga, olles sellisel juhul kas omavahel konfliktis või koostöös (Batson, Ahmad, & Tsang, 2002).

Staub (1978) liigitab motiive seoses prosotsiaalse käitumisega kolmeks:

- a) Kasu – inimene käitub prosotsiaalselt kasu saamise või kahju vältimise eesmärgil. Prosotsiaalset käitumist mõjutavad eelkõige sotsiaalsed normid ja väärtused.
- b) Personaalsed väärtused ja normid – inimene käitub prosotsiaalselt personaalselt omaksvõetud väärtuste ja normide tõttu, mis on seotud teiste abistamisega ning hõlmavad lisaks ka õigluse, võrdsuse ja vastastikuse abistamisega seotud väärtusi ja norme.
- c) Empaatia ja teiste inimestega identifitseerimine – prosotsiaalse käitumise esinemist mõjutab eelkõige empaatia.

Põhjuseks, miks inimesed üksteist abistavad, on välja toodud bioloogilisi, sotsiaalpsühholoogilisi ja kognitiivseid seletusi.

Bioloogilised seletused

1. Looduslik valik – Charles Darwini evolutsiooniteooria järgi abistatakse üksteist, et tagada liigi säilimine (Clarke, 2003).
2. Vastastikune altruism – liigikaaslaste abistatakse vastastikku, et vajadusel ka ise abi saada ning tagada liigi säilimine (Trivers, 1971).
3. Sugulaste seleksioon – abistatakse geneetiliselt sarnaseid indiviide, et tagada geenide edasikandumine (Wilson, 1975, viidatud Clarke, 2003 j).
4. Geneetiline determinism – suure tõenäosusega abistatakse neid, keda tajutakse geneetiliselt sarnastena (Rushton, 1988).

Õppimisega seotud teooriad

Prosotsiaalset käitumist käsitletakse ka kui õpitud käitumist, mida saab õppida kolmel viisil:

- vanemad ja teised inimesed kinnitavad prosotsiaalseid käitumisakte;

- vanemad on prosotsiaalselt käitudes mudeliks;
- vanemad ja teised inimesed näitavad mudeleid, kes käituvad prosotsiaalselt (Clarke, 2003).

Prosotsiaalse käitumise sotsiaalpsühholoogilised seletused

Normi teooriad – prosotsiaalse käitumise õppimine sotsiaalsete normidena, mille puhul võetakse sotsiaalsed normid sisemiselt omaks sotsialiseerumisprotsessi kaudu (Clarke, 2003).

1. Vastastikuse abistamise norm – inimesed tunnevad moraalselt kohustust abistada inimesi, kes on neid abistanud. Lisaks on inimesed võtnud sisemiselt omaks normi vastastikku üksteist abistada ning seega abistatakse ka neid inimesi, keda abistaja tõenäoliselt enam kunagi ei kohta. Seetõttu on teiste inimese abistamise põhjuseks asjaolu, et abisaajad abistavad tulevikus kedagi teist (Gouldner, 1960).
2. Sotsiaalse vastutuse norm – inimesed tunnevad vastutust temast sõltuva inimese abistamise ees (Berkowitz & Daniels, 1963).
3. Personaliseeritud normid – inimesed käituvad prosotsiaalselt personaliseeritud normide tõttu, mis on seotud moraalse kohustuse tundmisega abistamise ees (Schwartz, viidatud Clarke, 2003 j).

Prosotsiaalne käitumine võib aset leida ka empaatia puhul, sealjuures eristatakse kolme mudelit seoses empaatia tekkimisega olukorras, kus inimene vajab abi.

1. Empaatia-altruismi hüpotees – nähes abivajajat, tunnevad inimesed tema suhtes empaatiat ning on altruistlikult motiveeritud teda abistama (Batson, 1994).
2. Empaatia-rõõmu mudel – inimesed abistavad suurema tõenäosusega, kui neil tekib rõõm, saades positiivset tagasisidet endalt või teistelt (Smith, Keating, & Scotland, 1989).
3. Negatiivse emotsionaalse seisundi vältimine – inimesed abistavad, kui see võimaldab vältida nende negatiivseid tundeid, tunda ennast paremini (Cialdini, Baumann, & Kenrick, 1981, viidatud Clarke, 2003 j).

Kognitiivsed seletused prosotsiaalse käitumise kohta

1. Latane' ja Darley kognitiivne mudel – inimene esitab endale abistamise puhul mõttes küsimusi seoses olukorra märkamise, selle interpreteerimisega hädaolukorraks, vastutuse, teadmise, kuidas käituda, ning otsustamisega (Latane & Darley, 1970, viidatud Clarke, 2003 j). Inimene kaalub, kas välise abi osutamine situatsiooni parandamiseks on vajalik ning võimalik. Hädaolukorrana interpreteeritakse olukorda,

kui inimesele kujutatakse ohtu või ta kannatab ning kahju kasvab aja jooksul (Shotland & Huston, 1979).

2. Atributsioonid ja abistamine – inimene omistab olukorrale põhjuseid seoses sellega, kas abivajaja on enda olukorras süüdi või mitte. Lerner (1975, viidatud Clarke, 2003) õiglase maailma hüpoteesi järgi tahavad inimesed uskuda, et saavad seda, mida väärivad.
3. Kahju-kasu analüüs – abistamisel kaalutletakse kahju ja kasu terminites, et maksimeerida abistamisel saadavat kasu ning minimeerida kahju (Piliavin, Dovidio, Gaertner, & Clark, 1981, viidatud Clarke 2003 j).

Lisaks toovad Bierhoff, Klein, & Kramp (1991) välja prosotsiaalse isiksuse karakteristikud nagu tugev sisemine kontrollikese, mure teiste inimeste pärast, empaatiale orienteeritud mina-pilt ja uskumine õiglasesse maailma, mis on positiivselt seotud prosotsiaalse käitumisega.

Prosotsiaalne käitumine noorukieas

Uurimused näitavad, et prosotsiaalse käitumise esinemissagedus kasvab seoses lapse vanuse suurenemisega (Eisenberg et al., 2006). Noorukiealistel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes varasema eaga (Fabes & Eisenberg, 1998). Nii varajases noorukieas (13–15aastased) kui hilises noorukieas (16–18aastased) olevatel indiviididel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes algkooli õpilastega (Fabes, Carlo, Kupanoff, Laible, 1999). Prosotsiaalse käitumise sagenemine ilmneb varajase noorukiea jooksul ning tendents säilib ka hilises noorukieas (Fabes & Eisenberg, 1998). Tuginedes Jacobs, Vernon & Eccless' (2004) uurimusele suureneb aeg, mida noorukid kasutavad prosotsiaalseteks tegevusteks vanuse kasvades 13–16aastaste puhul. Samuti näitavad uuringud individuaalsete erinevuste suhtelist stabiilsust prosotsiaalses käitumises varajasest noorukieast keskmise noorukieani (Carlo, Crockett, Randall, & Roesch, 2007; Eisenberg et al., 1999).

Prosotsiaalse käitumise sagenemise põhjuseks on kognitiivsete võimete areng ning uued interpersonaalsed suhted, sealhulgas intiimsuhete tekkimine, mis võimaldavad noorukil olla abistaja rollis senisest enam (Fabes et al., 1999). Kognitiivsete võimete areng muudab noorukiealistel võimalikuks perspektiivi-võtmise, moraalse otsustamise ja abstraktse mõtlemise, mis on positiivselt seotud prosotsiaalse käitumise esinemissagedusega (Eisenberg et al., 2006). Noorukieas toimub võrdlemisi kiire areng ja noorukite füüsis muutub tugevamaks. Sellest tulenevalt saavad noorukiealised aidata inimesi olukordades, milleks nad varasemas eas polnud füüsiliselt võimelised (Fabes et al., 1999).

Samas peab uurimistulemuste tõlgendamisel arvestama teguritega, mis võivad tulemusi mõjutada. Fabes & Eisenberg'i meta-analüüsist ilmneb, et kuigi prosotsiaalne käitumine sarnaneb lapse vanuse kasvades, ilnesid erinevused sõltuvalt meetodikast, mida kasutati prosotsiaalse käitumise mõõtmiseks (enesekohased meetodid, vaatlus, teiste inimeste hinnangud) ning isikust, kellele prosotsiaalne käitumine oli suunatud (eakaaslased, täiskasvanud) (Fabes & Eisenberg, 1998).

Arvesse tuleb võtta ka muutuseid erinevate prosotsiaalsete käitumise liikide esinemissageduses, mis sõltuvad nooruki arengust ja vanusest. Vanuse kasvades sarnaneb eelkõige instrumentaalne abistamine, kuna paranevad noorukite füüsilised võimed ja sotsiaalne kompetents (Fabes & Eisenberg, 1998). Samuti on vabatahtlik tegevus prosotsiaalse käitumise liik, mis kasvab suurel määral noorukieas võrreldes varasema eaga (Eisenberg et al., 2006). Lisaks esineb varajases noorukieas vähem anonüümset prosotsiaalset käitumist, võrreldes keskmises noorukieas olevate indiviididega (Carlo, Hausmann, Christiansen, & Randall, 2003).

Siiski ei saa väita, et prosotsiaalse käitumise sagedus suureneb noorukieas kõigi prosotsiaalse käitumise liikide puhul.

Tuginedes Lindeman'i ja tema kolleegide uurimusele, vähenes kogu noorukiea jooksul prosotsiaalse käitumise esinemissagedus seoses appimine kuga inimesele, keda kiusatakse. (Lindeman, Harakka, & Keltikangas-Jarvinen, 1997). Güroglu ja tema kolleegide uurimusest ilmneb, et prosotsiaalse käitumise esinemine seoses jagamise ja andmisega muutub sõltuvalt abistaja vanusest. Kui üheksa- ja 12aastased näitasid sarnast prosotsiaalse käitumise esinemissagedust kõikide suhtluspartnerite puhul, siis 15 ja 18aastastel noorukitel esines prosotsiaalset käitumist sagedamini, kui tegemist oli sõpradega (Güroglu, van den Bos, & Crone, 2014).

Üldiselt sarnaneb prosotsiaalne käitumine noorukieas, võrreldes varasema eaga, kuid tuginedes uurimustele pole võimalik üheselt öelda, et sama toimuks ka noorukiea vältel. Noorukieas on täheldatud prosotsiaalse käitumise esinemissageduse langust 13. kuni 17.–18. eluaastani, vähenedes keskmises noorukieas, võrreldes varasema noorukieaga (Luenco Kanacri et al., 2014), seda eriti poistel (Carlo et al., 2007). Enamikul 10–15-aastastel ei sarnane prosotsiaalne käitumine vanuse kasvades, vaid jääb stabiilseks või väheneb (Nantel-Vivier et al., 2009). Prosotsiaalse käitumise esinemissagedus noorukieas on madalaim 14. eluaastal (keskmises noorukieas), võrreldes varajases ja hilises noorukieas olevate indiviididega (Lindeman et al., 1997). Eisenberg & Fabes meta-analüüsist ilmneb, et üldiselt ei sarnanenud prosotsiaalne käitumine noorukiea jooksul vanuse kasvades, kui võrreldi

varajases ja hilises noorukieas olevaid indiviide (Eisenberg & Fabes, 1998). Põhjuseks võib olla agressiooni suhteline sagenemine keskmises noorukieas, mida võivad mõjutada muudatused sotsiaalsetes suhetes ning erinevate arenguülesannete täitmine, nagu identiteedi areng ja maskuliinse või feminiinse soorolli omaksvõtt (Lindeman et al., 1997).

Soolised erinevused prosotsiaalses käitumises

Prosotsiaalse käitumise esinemissagedus muutub elukaare jooksul, sõltuvalt indiviidi arengust, sotsiaalsetest ja situatsioonilistest teguritest, abistaja karakteristikutest ning soost. Levinud on arvamus, et tüdrukutel esineb prosotsiaalset käitumist poistega võrreldes sagedamini, ning seda kinnitavad ka erinevad uurimused (Luengo Kanacri et al., 2014; Christov-Moore et al., 2014; Eisenberg, Carlo, Murphy, & van Court, 1995). Sõltuvalt vanusest on varajases ja keskmises noorukieas olevate tüdrukute ja poiste prosotsiaalse käitumise esinemissagedus suhteliselt võrdne, kuid tüdrukute prosotsiaalne käitumine sageneb hilises noorukieas (Lindeman et al., 1997). Samas ilmneb Terwogti (2002) uurimistulemustest, et kümneaastased tüdrukud abistavad samaealiste poistega võrreldes sagedamini enda sõpra. Prosotsiaalse käitumise esinemissagedus varieerub erinevatel sugupooltel vastavalt vanusele, prosotsiaalse käitumise liigile (Eisenberg et al., 2006) ning meetodikale, millega käitumise esinemist mõõdetakse (Fabes & Eisenberg, 1998).

Fabes' & Eisenbergi (1998) meta-analüüsisist, mis puudutab soolisi ja vanuselisi erinevusi prosotsiaalse käitumise esinemissageduse puhul, ilmneb, et uurimistulemus võib sõltuda uurimiseks kasutatavast meetodikast. Näiteks ilmsid suuremad soolised erinevused, kui prosotsiaalse käitumise esinemissagedust uuriti enesekohaste meetoditega või andsid hinnangu prosotsiaalsusele teised (õpetajad, eakaaslased, lapsevanemad). Uurimustes, milles kasutati aga vaatlusmeetodit, ei ilmnenuid nii suured soolised erinevused. Põhjuseks võib olla asjaolu, et enesekohaste või teiste inimeste hinnanguid sisaldavate andmekogumise meetodite puhul võivad vastused peegeldada vastajate arusaama sellest, millist käitumist poistel ja tüdrukutel eelkõige oodatakse, olles mõjutatud soolistest stereotüüpidest, mitte seda, kuidas nad käituvad tegelikes olukordades. Vaatluse puhul kajastub tegeliku käitumise esinemissagedus ning sellisel juhul nii suuri soolisi erinevusi ei ilmnenuid (Fabes & Eisenberg, 1998).

Lisaks ilmnevad soolised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses prosotsiaalse käitumise erinevates liikides. Näiteks esineb Carlo ja tema kolleegide sõnul tüdrukutel sagedamini altruistlikku ja emotsionaalset prosotsiaalset käitumist, poistel esineb sealjuures sagedamini prosotsiaalset käitumist avalikes olukordades. Soolisi erinevusi ei

leitud aitamisega hädaolukordade puhul ning anonüümse ja kuuleka prosotsiaalse käitumisega seoses. Samast uurimusest ilmneb, et tüdrukud kirjeldavad end rohkem altruistlikuna ning poisid mainivad rohkem seotust avaliku prosotsiaalse käitumise liigiga (Carlo et al., 2003). Otto & Bolle (2011) sõnul esineb naistel eelkõige sotsiaalset ning meestel toetavat abistava käitumise liiki. Samuti on tõenäoline, et meestel esineb vähem prosotsiaalset käitumist seoses abistamise ja jagamisega kogu noorukiea vältel (Luengo Kanacri, Pastorelli, Eisenberg, Zuffiano, & Caprara, 2013).

Erinevust poiste ja tüdrukute prosotsiaalse käitumise esinemissageduses erinevate liikide puhul võivad põhjustada soorollid (Bierhoff, 2002). Nii poisid kui tüdrukud kogevad noorukiea jooksul sotsiaalset survet käituda vastavalt maskuliinsele või feminiinsele soorollile. Vastasel juhul võivad nad olla vähem aktsepteeritud eakaaslaste hulgas (Huston & Alvarez 1990, Fabes et al., 1999 j). See on ka põhjuseks, miks tüdrukutega seostatakse enam prosotsiaalse käitumise liike, mis hõlmavad altruistlikku käitumist, hoolitsemist, ning poistega avalikku, kangelaslikku prosotsiaalset käitumist. Samuti kaldub poistel esinema prosotsiaalset käitumist enam olukordades, mis on ohtlikud (Bierhoff, 2002). Bierhoffi (2002) sõnul võivad tüdrukud prosotsiaalselt käitudes poistest enam tunda eakaaslaste survet.

Üldiselt kalduvad tüdrukud olema prosotsiaalsemad kui poisid (Fabes & Eisenberg, 1998), kuid arvesse tuleb võtta erinevaid tegureid, mis seda tulemust võivad mõjutada.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada soolised ja vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses Võrumaa koolide 7.–9. klasside õpilaste seas ning prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul.

Töös püstitati järgmised hüpoteesid:

1. Tuginedes Luengo Kanacri et al. (2014), Christov-Moore et al. (2014) ja Eisenberg, Carlo, Murphy, & van Courti (1995) uurimustele püstitati hüpotees, et tüdrukutel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes poistega.
2. Tuginedes Jacobs, Vernon, & Eccless (2004) ning Eisenbergi & Fabes'i (1998) uurimustele püstitati hüpotees, et 15–17aastastel õpilastel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes 12–14aastaste õpilastega.

Lisaks püstitati üks uurimisküsimus:

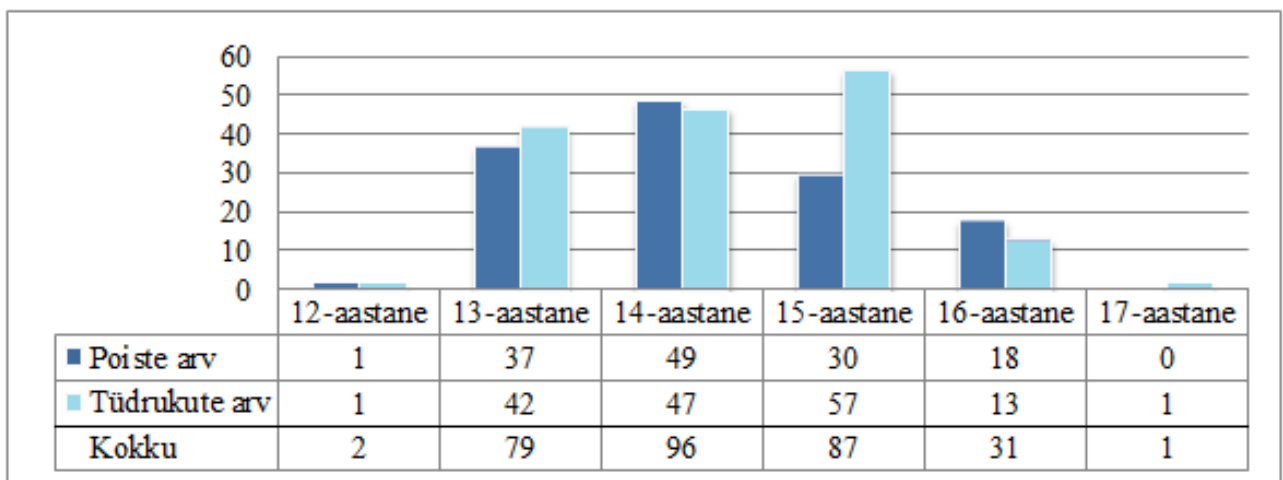
1. Millised motiivid esinevad 7.–9. klassi õpilaste hinnangul prosotsiaalse käitumise puhul?

METOODIKA

Valim

Valimi moodustamisel kasutati mugavusvalimi põhimõtet, tegemist on mittetõenäosusliku valimiga. Uurimuses osalesid kahes Võru linna, ühes Võru valla ning ühes Lasva valla koolis õppivad 7.–9. klassi õpilased. Uurimuses osales 301 õpilast, neist valimisse ei kuulu 1,66% õpilastest, kelle ankeet oli täidetud mittetäielikult (N=5). Valimi moodustas 296 õpilast, neist poisse 45,6% (N=135) ja tüdrukuid 54,4% (N=161). Õpilased olid vanuses 12–17 aastat, keskmine vanus 14,23 aastat (standardhälve 0,99). Õpilaste vanuseline ja sooline jaotus on toodud Tabelis 1. 7. klassi õpilased moodustasid valimist 33,8% (N=100), 8. klassi õpilased 34,5% (N=102), 9. klassi õpilased 31,8% (N=94).

Tabel 1. Küsitlusele vastanute vanuseline ja sooline jaotus.

Mõõtevahend

Bakalaureusetöös kasutati kombineeritud meetodit, mis on sobiv uurimaks prosotsiaalse käitumise esinemissagedust ja motive õpilaste hinnangul ning seoses andmetöötlusega koosneb töö kvantitatiivsest ja kvalitatiivsest osast. Kvantitatiivne mõõtevahend võimaldab mõõta prosotsiaalse käitumise esinemissagedust õpilaste hinnangul ning avatud küsimused on sobivad prosotsiaalse käitumise motiivide uurimiseks, andes õpilastele võimaluse avaldada enda arvamust, saades seega täpsemat ülevaadet motiivide kohta õpilaste hinnangul.

Kvantitatiivne mõõtevahend

Kvantitatiivsete andmete kogumiseks kasutati prosotsiaalse käitumise enesekohast skaalat – enesekohane altruismi skaala (*Self-Report Altruism Scale*) (Rushton, Chrisjohn, & Fekken,

1981), mis tõlgiti eesti keelde, kasutades tõlke-tagasitõlke meetodit ning eksperthinnanguid. Ankeet kohandati III kooliastme õpilastele sobivaks, muutes kahe küsimuse sisu, mis eeldasid, et vastaja on täiskasvanu. Näiteks muudeti väide *ma annetaksin verd* vastavalt *ma annetaksin verd, kui ma oleks täiskasvanu*. Uuringu ankeet on välja toodud töö lisas (Lisa 1). Ankeet oli reliaabne, $\alpha = 0.838$. Küsimustik sisaldas 20 väidet prosotsiaalse käitumise liikide kohta, kus õpilastel paluti anda hinnang vastavalt enda käitumisele. Õpilased hindasid enda käitumise esinemissagedust skaalal: *üldse mitte, harva, mõnikord, sageli, väga sageli*. Andmed kodeeriti vastavalt 5-palli Likert skaalal: 0 – üldse mitte, 1 – harva, 2 – mõnikord, 3 – sageli, 4 – väga sageli. Lisaks küsiti õpilastelt järgmisi taustandmeid: sugu, vanus, klass, kooli nimi.

Kvalitatiivne mõõtevahend

Kvalitatiivse osa moodustasid ankeedis sisalduvad avatud küsimused, millega uuriti õpilaste motiive seoses prosotsiaalse käitumisega. Avatud küsimused koostasid bakalaureusetöö juhendaja K. Kõiv ja bakalaureusetöö autor. Ankeedis oli neli avatud küsimust, millele õpilased vastasid vabas vormis, põhjendades enda arvamust. Küsimused olid järgmised: 1) Miks Sinu arvates inimesed üksteist aitavad? Põhjenda palun. 2) Miks Sinu arvates inimene teisele inimesele head teeb? Põhjenda palun. 3) Miks Sina teisi inimesi aidad? Põhjenda palun. 4) Miks Sina teisele inimesele head teed? Põhjenda palun.

Uuringu protseduur ja andmeanalüüs

Uuring korraldati koolides 2015.a jaanuari–veebruari kuu jooksul. Enne ankeetide andmist küsiti nõusolek kooli juhtkonnalt ning lapsevanematelt. Ühes koolis viisid küsitluse läbi õpetajad, kolmes tegi seda töö autor ise. Õpilastele selgitati, et uuringus osalemine on vabatahtlik, anonüümne ning üldistatud tulemusi kasutatakse vaid teaduslikel eesmärkidel autori bakalaureusetöös. Küsitluse täitmine võttis õpilastel aega keskmiselt kuni 25 minutit.

Kvantitatiivne andmeanalüüs

Ankeedi andmete sisestamiseks ja kodeerimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi MS Excel 2010 ning andmete statistiline analüüs teostati statistikaprogrammis SPSS Statistic 20.0. Sooliste ja vanuseliste erinevuste välja toomises prosotsiaalse käitumise esinemissageduses kasutati Mann-Whitney testi. Seejärel arvutati viiepalliskaalal aritmeetilised keskmised, mille puhul suurem arvväärus näitab käitumise sagedasemat esinemist.

Kvalitatiivne andmeanalüüs

Avatud küsimused analüüsiti küsimuste kaupa, kasutades kvantitatiivset kontentanalüüsi. Kontentanalüüsi puhul moodustati õpilaste vastustest koodid, millest tekkisid alakategoriad ja kategoriad. Seejärel arvutati koodide, alakategoriate ja kategoriate esinemissagedus.

UURIMISTULEMUSED

Prosotsiaalse käitumise esinemissagedus

Suhteliselt sageli (vt tabel 2) esineb enesekohase meetodiga mõõdetuna 7.–9. klassi õpilastel prosotsiaalset käitumist seoses järgmiste väidetega: ma olen aidanud klassikaaslast, keda ma väga hästi ei tundnud, kuna mu teadmised olid tema omadest paremad; ma olen võõrale teejuhiseid andnud; ma olen lubanud kedagi endast järjekorras ette poole; ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes seisis; ma olen teinud tööd vabatahtlikuna; kui mind on palutud, siis olen ma vabatahtlikult vaadanud naabri lemmikloomade (või laste) järele, saamata selle eest tasu; ma olen lifti viivitanud ja võõrale ust lahti hoidnud.

Suhteliselt vähem sageli (vt tabel 3) esineb prosotsiaalset käitumist järgmiste väidete puhul: ma olen aidanud võõral raha lahti vahetada; ma olen pakkunud abi erivajadustega või vanemale võõrale inimesele tee ületamisel; ma olen andnud võõrale inimesele raha, kes seda vajab; ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata; ma olen laenanud naabrile, keda ma väga hästi ei tundnud, mulle väärtuslikke asju.

Tabel 2. Suhteliselt sageli esinenud väited prosotsiaalse käitumise puhul õpilaste hinnangul

Prosotsiaalne käitumine	Aritmeetiline keskmine kokku
Ma olen aidanud klassikaaslast, keda ma väga hästi ei tundnud, kuna mu teadmised olid tema omadest paremad	1,909
Ma olen võõrale teejuhiseid andnud	1,851
Ma olen lubanud kedagi endast järjekorras ette poole	1,703
Ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes seisis	1,689
Ma olen teinud tööd vabatahtlikuna	1,649
Kui mind on palutud, siis olen ma vabatahtlikult vaadanud naabri lemmikloomade (või laste) järele, saamata selle eest tasu	1,618
Ma olen lifti viivitanud ja võõrale ust lahti hoidnud	1,611

Tabel 3. *Suhteliselt vähem sageli esinenud väited prosotsiaalse käitumise puhul õpilaste hinnangul*

Prosotsiaalne käitumine	Aritmeetiline keskmine kokku
Ma olen aidanud võõral raha lahti vahetada	0,517
Ma olen pakkunud abi erivajadustega või vanemale võõrale inimesele tee ületamisel	0,611
Ma olen andnud võõrale inimesele raha, kes seda vajas	0,740
Ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata	0,804
Ma olen laenanud naabrile, keda ma väga hästi ei tundnud, mulle väärtuslikke asju	0,912

Soolised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses

Sooliste erinevuste välja toomiseks prosotsiaalse käitumise esinemissageduses kasutati Mann-Whitney testi ning seejärel arvutati aritmeetilised keskmised. Uurimuses püstitati hüpotees, et tüdrukutel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini kui poistel ning hüpotees leidis kinnitust. Leiti statistiliselt oluline erinevus ($p < 0,01$, $Z = -4,251$) tüdrukute ja poiste üldtulemuse vahel ning aritmeetilised keskmised tulid prosotsiaalse käitumise esinemissageduse puhul vastavalt poistel 1,180 ja tüdrukutel 1,462. Kõikide ankeedis sisaldunud väidete aritmeetilised keskmised ja Mann-Whitney test seoses sooliste erinevustega on toodud lisa (vt lisa 2).

Statistiliselt olulised erinevused sugude lõikes seoses prosotsiaalse käitumisega on toodud tabelis 4. Poistel esines prosotsiaalset käitumist sagedamini, kui tüdrukutel järgmise väite puhul: ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata. Tüdrukutel esines prosotsiaalset käitumist sagedamini kui poistel seoses raha annetamisega heategevuseks; asjade või riiete annetamisega heategevuseks; naabri lemmikloomade (või laste) järele vaatamisega; jõulukaartide ostmisega; klassikaaslase aitamisega; lifti viivitamisega võõrale; teenindaja veale tähelepanu juhtimine; vabatahtliku töö tegemisega ning seoses võõrale inimesele istet pakkumisega bussis või rongis (vt tabel 4).

Tabel 4. Soolised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses

Prosotsiaalne käitumine	Poisid aritm. keskmine	Tüdrukud aritm. keskmine	Z- väärtns	p- väärtns
Ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata	1,081	0,571	-4,316	0,000
Ma olen annetanud raha heategevuseks	1,222	1,851	-5,561	0,000
Ma olen annetanud asju või riideid heategevuseks	0,948	1,814	-6,335	0,000
Kui mind on palutud, siis olen ma vabatahtlikult vaadanud naabri lemmikloomade (või laste) järele, saamata selle eest tasu	1,163	2,000	-5,235	0,000
Ma olen teadlikult ostnud heategevuslikke jõulukaarte, kuna tean, et sellel on hea eesmärk	0,815	1,522	-5,501	0,000
Ma olen aidanud klassikaaslast, keda ma väga hästi ei tundnud, kuna mu teadmised olid tema omadest paremad	1,644	2,130	-3,642	0,000
Ma olen juhtinud teenindaja tähelepanu veale, kui ta on minult vähem raha võtnud (nt poes vms)	0,955	1,242	-2,864	0,004
Ma olen lifti viivitanud ja võõrale ust lahti hoidnud	1,385	1,801	-2,910	0,004
Ma olen teinud tööd vabatahtlikuna	1,466	1,801	-2,772	0,006
Ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes seisis	1,488	1,857	-2,573	0,010

Vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses

Vanuseliste erinevuste uurimiseks prosotsiaalse käitumise esinemissageduses moodustati uuritavatest kaks vanusegruppi: 12–14aastased (N=177) ja 15–17aastased (N=119). Uurimuses püstitati hüpotees, et 15–17aastastel esineb sagedamini prosotsiaalset käitumist võrreldes 12–14aastastega. Hüpotees ei leidnud kinnitust, kuna statistiliselt olulist erinevust kahe vanusegruppi vahel ei leitud ($p>0,05$, $Z=-1,712$). Kõikide ankeedis sisaldunud väidete aritmeetilised keskmised ja Mann-Whitney test seoses vanuseliste erinevustega on toodud lisas (vt lisa 3).

Statistiliselt oluline erinevus, mille puhul 15–17aastastel esines prosotsiaalset käitumist suhteliselt sagedamini, võrreldes 12–14aastastega leiti järgmiste väidete puhul: ma olen võõrale teejuhiseid andnud; ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes

seisis; ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata; ma olen annetanud raha heategevuseks. Võrreldes 15–17aastastega esines 12–14aastastel õpilastel suhteliselt sagedamini prosotsiaalset käitumist seoses vabatahtliku töö tegemisega.

Tabel 5. Vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses

Prosotsiaalne käitumine	12–14a aritm. keskmine	15–17a aritm. keskmine	Z- väärtus	p- väärtus
Ma olen võõrale teejuhiseid andnud	1,649	2,151	-4,759	0,000
Ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes seisis	1,531	1,924	-2,902	0,004
Ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata	0,678	0,992	-2,665	0,008
Ma olen annetanud raha heategevuseks	1,457	1,723	-2,208	0,027
Ma olen andnud võõrale inimesele raha, kes seda vajab	0,644	0,882	-2,139	0,032
Ma olen teinud tööd vabatahtlikuna	1,740	1,512	-1,967	0,049

Väited seoses prosotsiaalse käitumise esinemisega täiskasvanuna

Ankeet sisaldas kahte väidet, mille puhul õpilastel paluti vastata lähtuvalt sellest, kuidas nemad käituksid täiskasvanuna selles olukorras. Suhteliselt sageli esines enesekohase meetodina mõõdetuna 7.–9. klassi õpilastel prosotsiaalset käitumist seoses väitega: ma annetaks verd, kui ma oleks täiskasvanu (aritmeetiline keskmine kokku=1,654). Sooliste erinevuste puhul seoses täiskasvanu väidetega ilmnes, et tüdrukud annetaksid enam verd, kui nad oleksid täiskasvanud ($p<0,01$, $Z=-3,998$). Aritmeetilised keskmised olid vastavalt tüdrukutel 1,994 ja poistel 1,363. Vanuselisi erinevusi seoses vere annetamisega ei ilmnenud. Teine väide, mis eeldas, et vastaja lähtub enda käitumisest täiskasvanuna oli järgmine: ma võtaks peale hääletaja oma autoga, kui ma oleks täiskasvanu. Soolisi erinevusi seoses selle väitega ei ilmnenud. Vanuselistest erinevustest ilmnes, et 15–17aastased võtaksid enam täiskasvanuna hääletaja peale (aritmeetiline keskmine 1,622), võrreldes 12–14aastastega (aritmeetiline keskmine 1,265) ($p<0,01$, $Z=-2,682$).

Prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul

Õpilaste hinnangute uurimiseks seoses prosotsiaalse käitumise motiividega kasutati nelja avatud küsimust: 1. *Miks Sinu arvates inimesed üksteist aitavad? Põhjenda palun.* 2. *Miks Sinu arvates inimene teisele inimesele head teeb? Põhjenda palun.* 3. *Miks Sina teisi inimesi aitad? Põhjenda palun.* 4. *Miks Sina teisele inimesele head teed? Põhjenda palun.* Kaks küsimust puudutasid motiive, miks õpilased prosotsiaalselt käituvad ning kaks küsimust motiive, miks õpilaste arvates inimesed üldiselt prosotsiaalselt käituvad. Õpilaste vastused analüüsiti kontentanalüüsi meetodit kasutades, koostati kodeerimisjuhend (vt lisa 4 ja lisa 5), mille alusel grupeeriti õpilaste vastused kategooriateks, alakategooriateks ja koodideks. Alakategooriate ja koodide esinemissagedus on toodud lisas (vt lisa 6).

Õpilaste prosotsiaalse käitumise motiivid nende endi hinnangul

Õpilaste hinnanguid enda prosotsiaalse käitumise motiivide kohta uuriti kahe küsimusega: *miks Sinu arvates inimesed üksteist aitavad? Põhjenda palun.* *Miks Sinu arvates inimene teisele inimesele head teeb? Põhjenda palun.* Kuna sisulist erinevust küsimuste puhul ei olnud, analüüsiti kahte küsimust koos. Õpilaste vastustest küsimustele moodustus kokku seitse kategooriat, mis sisaldasid kokku 814 kodeerimisühikut. Kategooriate, alakategooriate ja koodide esinemissagedus on arvatud kodeerimisühikute hulgast. Õpilaste puhul eristusid järgnevad kategooriad seoses prosotsiaalse käitumise motiividega: altruistlik motiiv abistamisel, egoistlik motiiv abistamisel, positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega, vastastikune abistamine, norm abistada, abistaja karakteristikud. 3.68% õpilaste vastustest liigitus kategooriasse, mis koosnes alakategooriatest ei teegi head (0,98%), ei oska vastata (0,86%), vastamata (1,84%). Kõige enam esines õpilaste hinnangul prosotsiaalse käitumise motiivina egoistlik motiiv abistamisel ning vähim normi abistada (vt tabel 6).

Tabel 6. *Prosotsiaalse käitumise motiivide kategooriad ja esinemissagedus õpilaste hinnangul*

Kategooria	Vastuste arv	%
Altruistlik motiiv abistamisel	220	27.03%
Egoistlik motiiv abistamisel	255	31.33%
Positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega	69	8.48%
Vastastikune abistamine	88	10.81%
Norm abistada	25	3.07%
Abistaja karakteristikud	127	15.60%

Ei teegi head/ei oska vastata/vastamata	30	3.68%
Kokku	814	100%

Altruistlik motiiv abistamisel

Prosotsiaalse käitumise puhul esines altruistlik motiiv 27,03% õpilastel. Kõige enam jagunesid altruistliku motiivi puhul õpilaste vastused alakategooriasse abistamine teatud tingimustel (8,60%), mille puhul eristusid situatsioonist lähtuvad tingimused ja abistatavast lähtuvad tingimused. Vastustes toodi välja järgnevad tingimused, mil abistatakse: abivajaja on lähedane (0,74%), abivajaja väärab abistamist (0,12%), tegemist on hädaolukorraga (4,79%), inimene palub abi (0,86%) ning abivajajal on võimalused/oskused abistamiseks (2,09%). Näited üksikvastustest, mis kirjeldavad, et abistaja abistab teatud tingimustel:

Sest ma tunnen teda ja see on mu sõber.

Nad väärivad headust.

Sest nad vajavad abi...

...ja kui minult palutakse abi.

...kui ma oskan neid aidata.

Lisaks kirjeldasid õpilased abistamist eesmärgiga parandada teise inimese olukorda (6,76%) ja muuta inimkonda/ühiskonda paremaks (0,74%).

Et teisel oleks kergem.

...et maailm oleks parem paik.

Altruistliku motiivi alla prosotsiaalse käitumise puhul kuulub ka alakategooria abistatava meeleolu tõstmine, mis moodustas õpilaste vastustest 3,44%. Alakategooria abistatava meeleolu tõstmine jagunes koodideks abistataval tekib positiivne meeleolu (1,35%) ja abistatava meeleolu paraneb (2,09%).

...et neil oleks hea meel...

Et parandada nende tuju.

Alakategooria abistaval tekivad positiivsed emotsioonid (3,56%) jagunes järgmisteks koodideks: abistaval tekivad täpsustamata positiivsed emotsioonid (0,25%), tekib rõõm (2,33%) ja tekib õnn (0,98%).

...kuna need emotsioonid pärast abi saamist on head.

Et tuua rõõmu neile.

Sest siis on kõik inimesed õnnelikud...

Veel kirjeldasid õpilased altruistliku motiivina ka tahet teisi inimesi abistada/neile head teha, mis moodustas alakateooriana 3,19% vastustest, jagunedes koodideks tahab abistada/head teha (2,95%), abistab/teeb head heast tahtest (0,12%) ning soovib abistada/head teha (0,12%). Lisaks ilmnes alakateooriana tahe, et inimestel läheks hästi (0,74%), hõlmates koodi seoses tahtega, et inimestel läheks hästi (0,25%), et kõigil läheks hästi (0,37%) ning inimeste võrdsustamine (0,12%).

Ma tahan aidata, head teha...

Lihtsalt heast tahtest...

Aitan sellepärast, et soovin aidata neid.

Tahan, et neil läheks hästi.

...ja tahan, et kõigil hästi läheks.

Ma tahaksin, et kõik oleksid võrdsed.

Egoistlik motiiv abistamisel

Suurima osa õpilaste motiividest prosotsiaalse käitumisega seoses moodustas egoistlik motiiv (31,33%), millest alakateooriana esines kõige enam abistaja meeleolu tõstmist, moodustades 19,29% kõikidest vastustest. Alakateooria abistaja meeleolu tõstmine sisaldas koodi abistajal tekib positiivne meeleolu (14,74%) ja abistaja meeleolu paraneb (4,55%).

See on vapustav tunne, et oled aidanud.

...ja peale aitamist on endal ka parem tunne.

4,79% vastustest moodustas alakateooria seoses positiivsete emotsioonide tekkimisega abistajal, mis hõlmas järgmisi koodi: tekib rõõm (2,33%), tekib õnn (0,25%) ja tekib rahulolu/rahuldus/nauding (2,21%).

Ma teen inimestele head, sest see pakub rõõmu mulle.

Siis olen mina ka õnnelik...

See pakub mulle rahuldust, kui ma neid aitan.

Lisaks moodustas 0,49% vastustest alakategooria abistajal negatiivsete emotsioonide vältimine abistamisega.

Halb tunne jääb sisse, kui ei aita.

Egoistliku motiivina prosotsiaalse käitumise puhul esines õpilaste puhul kategooria suhtevõrgustiku laienemine ja intensiivistumine (1,84%), mille puhul õpilased kirjeldasid koode seoses suhete hoidmise/hea läbisaamisega (0,61%), suhete paremaks muutmise (0,49%) ja sõprade leidmisega (0,37%). Lisaks sisaldas alakategooria koode abistaja tahab hea sõber olla (0,25%) ja üksi on raske/koos on kergem (0,12%).

Et sõprust hoida...

Aitamine soojendab suhted...

Et uusi sõprusi luua.

...et hea sõber olla.

Ma aitan inimesi, sest üksi on raske muredega toime tulla.

Veel kirjeldasid õpilased prosotsiaalse käitumise egoistlike motiive seoses kaalutlemisega kasu ja kahju terminites kategooriana abistamisel kaalub kasu üle kahju (1,35%).

...sest mul ei ole raske neid aidata.

Samuti ilmnasid alakategooriana abistaja tahab tunda end kasulikuna (1,11%), teistele inimestele meeldimine (0,98%), kasu saamine (0,25%) ja enesekindluse suurenemine (0,25%). Lisaks moodustusid egoistliku motiivi puhul seoses abistamisega koodid tähelepanu saamine (0,12%), tunnustamine/tänamine (0,61%) ning eneschinnangu tõus abistajal (0,25%).

Positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega

Kolmas kategooria sisaldas positiivset hoiakut seoses abistamisega (8,48%), hõlmates alakategooriaid meeldib abistada/head teha (7,25%), meeldib abistada tingimusel: nõrgemaid (0,37%), positiivne hinnang abistamisprotsessile (0,86%).

Ma aitan teisi, kuna mulle meeldib seda teha.

Meeldib aidata teisi, kes on minust nõrgemad.

Sest aitamine on hea tegu.

Vastastikune abistamine

Vastastikune abistamine moodustas motiivina 10,81% õpilaste vastustest seoses nende prosotsiaalse käitumisega. Vastastikune abistamine sisaldas kuut alakategoriat, millest kõige rohkem esines teisi inimesi abistades abistatakse ka sind (5,04%). Veel kirjeldati abistamist seoses alakategooriatega kõik hea tuleb endale tagasi (2,58%) ja inimene, keda abistasid, abistab sind (2,33%). Võrdselt esinesid alakategooriad abivajaja on varem abistajat abistanud (0,37%) ja abistamata jätmisel ei abistata ka sind. Kõige vähem esines alakategooriana inimene, keda abistasid, abistab kunagi teisi (0,12%).

Norm abistada

3,07% õpilaste vastustest kirjeldasid prosotsiaalse käitumise motiivina normi abistada, mis hõlmas alakategooriaid inimesi peab abistama (1,59%), abistamine on õige/viisakas seoses moraaliga (1,11%) ning abistajat on õpetatud (0,37%).

Kui teine on hädas, siis peab teda aitama.

Sest ma arvan, et nii oleks õige.

Mind on õpetatud, et ma nii teeksin.

Abistaja karakteristikud

Õpilased tõid kategooriana lisaks välja abistaja karakteristikud (15,60%), mille puhul esines enam alakategoriat empaatiline mõistmine (9,58%), mis sisaldas koode kahju/hale/kaastunne (6,51%), teise inimese emotsioonide tundmine (2,58%) ja perspektiivi võtmine (2,58%).

Mul on abivajajatest kahju.

Mina aitan, kuna mulle meeldib vaadata, kui teised on õnnelikud.

Sest tean, kui halb on olla olukorras, kus sul tõesti väga kellegi abi vaja...

Lisaks kirjeldasid õpilased oma vastustes prosotsiaalseid isiksuseomadusi (3,56%), mis hõlmasid koode nagu heasüdamlik/heatahtlik (1,47%), abivalmis (0,74%), hooliv (0,61%), viisakas (0,49%), sõbralik/lahke (0,25%). 2,46% õpilaste vastustest kirjeldasid alakategooriana prosotsiaalset isiksust, mis hõlmas järgmisi koode: abistaja on loomult selline, kes abistab (1,84%), abistaja tunneb kohustust inimesi abistada (0,37%) ning abistajal on vajadus teisi inimesi abistada (0,25%).

Ma olen hea südamega inimene.

Olen abivalmis teiste suhtes.

Olen loomult selline, kellele meeldib teisi aidata.

...siis tunnen ma kohust aidata.

Minus tärkab selline pisikene imeline tunne, mis sunnib teisi aitama.

Ei teegi head/ei oska vastata/vastamata

1,84% vastustest oli jäetud vastamata ning lisaks oli vastuseid, kus õpilased kirjutasid, et ei oska vastata (0,86%) ning ei teegi head (0,98%). Alakategooria puhul ei teegi head olid osad õpilased ka põhjendanud oma vastust:

Mina pole kedagi aidanud, sest mul pole vaja olnud.

Eriti ei tee, kuna ei näe mõtet.

...ma pole näinud, et inimesed abi vajaksid.

Teiste inimeste prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul

Õpilaste hinnanguid motiivide kohta, miks teised inimesed prosotsiaalselt käituvad, uuriti kahe küsimusega: *miks Sinu arvates inimesed üksteist aitavad? Põhjenda palun. Miks Sinu arvates inimene teisele inimesele head teeb? Põhjenda palun.* Võrreldes õpilaste hinnanguid teiste inimeste motiividele, sarnanesid need õpilaste enda motiividele ning moodustusid sarnased kategooriad, alakategooriad ja koodid. Kahe küsimuse vastustest tekkis kokku 865 kodeerimisühikut.

Kõige sagedamini esines taas egoistlikku motiivi seoses prosotsiaalse käitumisega ning vähim normi seoses abistamisega. Lisaks kirjeldasid õpilaste vastused järgmisi kategooriaid vastusena miks inimesed üksteist abistavad: altruistlik motiiv abistamisel, abistaja karakteristikud, vastastikune abistamine, positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega, norm abistada ning 2,89% vastustest sisaldasid alakategooriaid ei teegi head (0,23%), ei oska vastata (1,04%) ning vastamata (1,62%) (vt Tabel 7).

Tabel 7. *Õpilaste hinnang motiividele, miks teised inimesed prosotsiaalselt käituvad*

Kategooria	Vastuste arv	%
Altruistlik motiiv abistamisel	223	25.78%
Egoistlik motiiv abistamisel	291	33.64%
Positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega	42	4.86%
Vastastikune abistamine	121	13.99%

Norm abistada	24	2.77%
Abistaja karakteristikud	139	16.07%
Ei teegi head/ei oska vastata/vastamata	25	2.89%
Kokku	865	100%

Altruistlik motiiv abistamisel

25,78% vastustest ilmnes altruistlik motiiv põhjusena, miks inimesed üksteist abistavad/head teevad. Sarnaselt eelmiste küsimustega esines kõige sagedamini alakategooriat inimese olukorra parandamine (6,01%). Lisaks esines alakategooria tahe teisi inimesi abistada/neile head teha (5,32%), hõlmates koode tahab abistada/head teha (4,74%), abistab/teeb head heast tahtest (0,35%) ja soovib abistada/head teha (0,23%). 4,51% vastustest kirjeldas alakategooriat tahab abistada/head teha tingimusel, sisaldades koode seoses abivajajaga: abivajaja on lähedane (0,35%), abivajaja väärab abistamist (0,35%); situatsiooniga: tegemist on hädaolukorraga (2,77%), inimene palub abi (0,58%) ja abistajaga: abistajal on võimalus/oskused abistamiseks (0,46%). Esines ka alakategooriat tahab, et teistel inimestel hästi läheks (2,66%), koodidena võrdselt tahab, et teisel inimesel hästi läheks ja tahab, et kõigil hästi läheks (1,04%). Kood inimeste võrdsustamine moodustas 0,58% vastustest.

Veel ilmnes vastustest alakategooriana abistava meeleolu tõstmine (3,69%), mis jagunes alakategooriateks abistataval tekib positiivne meeleolu (1,96%) ja abistatava meeleolu paraneb (1,73%). Alakategooria abistataval tekivad positiivsed emotsioonid moodustas 2,66% vastustest, koodidena rõõm (1,27%) ja õnn (1,39%).

Egoistlik motiiv abistamisel

Kõige sagedamini esinenud kategooria egoistlik motiiv abistamisel (33,64%) puhul liigitusid enamik vastustest alakategooria abistaja meeleolu tõstmine (18,49%), hõlmates ka koode abistajal tekib positiivne meeleolu (13,87%) ja abistaja meeleolu paraneb (4,62%). Alakategooria abistajal tekivad positiivsed emotsioonid moodustas 5,89% vastustest, sisaldades emotsioone nagu rõõm (1,85%), õnn (0,58%), rahulolu/rahuldus/nauding (3,46%). Sealjuures ilmnesid ka alakategooriad abistajal negatiivse meeleolu vältimine abistamisel (0,35%) ja abistajal negatiivsete emotsioonide vältimine abistamisel (0,46%). Alakategooria suhteõrgustiku laienemine ja intensiivistumine (4,05%) jagunes koodideks sõprade leidmine (1,04%), suhete hoidmine/hea läbisaamine (0,93%), suhete paremaks muutmine (0,93%), üksi on raske/koos on kergem (0,69%), abistaja tahab hea sõber olla (0,46%). 1,73% õpilaste

vastustest koosnes alakategooriast teistele inimestele meeldimine, mis sisaldas koode abistaja tahab teistele inimestele meeldida (0,69%) ja teised näevad, kui hea inimene abistaja on (1,04%). Õpilaste vastustest ilmsid ka alakategooriad kasu saamine (0,81%), abistaja tahab tunda end kasulikuna (0,46%), tähelepanu saamine/enesehinnangu tõus (1,28%), koodidena tähelepanu (0,93%) ja enesehinnangu tõus (0,35%). Kõige vähem sagedamini esines alakategooriat abistamisel kaalub kasu üle kahju (0,12%).

Positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega

Kategooria positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega moodustas 4,86% õpilaste vastustest seoses prosotsiaalse käitumise motiividega, hõlmates alakategooriaid meeldib abistada/head teha (4,05%), positiivne hinnang abistamisprotsessile (0,69%) ja meeldib abistada tingimusel: nõrgemaid (0,12%).

Vastastikune abistamine

Vastastikune abistamine prosotsiaalse käitumise motiivina moodustas õpilaste vastustest 13,99%. Kõige sagedamini esines alakategooriat teisi inimesi abistades abistatakse ka sind (6,70%). Lisaks kirjeldasid õpilaste vastused alakategooriaid inimene, keda abistasid, abistab sind (3,24%), kõik hea tuleb endale tagasi (2,66%). Vähem sagedamini esinesid alakategooriad abistamata jätmisel ei abistata ka sind (0,93%) ja inimene, keda abistasid abistab teisi (0,23%), varem on abivajaja abistajat abistanud (0,23%).

Norm abistada

Kategooria norm abistada (2,77%) moodustus alakategooriatest inimesi peab aitama (1,73%), moraal: abistamine on õige/viisakas (0,81%) ning abistajat on õpetatud (0,23%).

Abistaja karakteristikud

Kategooria abistaja karakteristikud moodustas 16,07% kõikidest õpilaste vastustest seoses teiste inimeste prosotsiaalse käitumise motiividega. Kõige sagedamini toodi välja prosotsiaalseid isiksuseomadusi (7,17%), sisaldades koode heasüdamlik (4,05%), hooliv (1,16%), abivalmis (0,81%), sõbralik/lahke (0,69%) ja viisakas (0,46%). Õpilaste vastused kirjeldasid ka alakategooriana empaatilist mõistmist (5,78%), mis hõlmas koode nagu kahju/hale/kaastunne (4,62%) ja perspektiivi võtmine (1,16%). 3,12% vastustest kirjeldasid alakategooriana prosotsiaalset isiksust, jagunedes koodideks abistaja on loomult selline, kes abistab (1,96%), abistaja ei suuda abistamata jätta (0,58%), abistajal on vajadus inimesi abistada (0,35%) ning abistaja tunneb kohustust inimesi abistada (0,23%).

ARUTELU

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada soolised ja vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses Võrumaa koolide 7.–9. klassi õpilaste seas ning prosotsiaalse käitumise motiivid õpilaste hinnangul. Püstitati järgmised hüpoteesid:

1. Tuginedes Luengo Kanacri et al. (2014), Christov-Moore et al. (2014) ja Eisenbergi et al. (1995) uurimustele püstitati hüpotees, et tüdrukutel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes poistega.
2. Tuginedes Jacobs, Vernon & Eccless (2004) ning Eisenbergi & Fabes'i (1998) uurimusele püstitati hüpotees, et 15–17aastastel õpilastel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes 12–14aastaste õpilastega.

Lisaks püstitati üks uurimisküsimus:

1. Millised motiivid esinevad 7.–9. klassi õpilaste hinnangul prosotsiaalse käitumise puhul?

Hüpotees, et tüdrukutel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes poistega leidis kinnitust. Tüdrukutel esines poistega võrreldes suhteliselt sagedamini prosotsiaalset käitumist, võrreldes enesekohase meetodiga mõõdetuna prosotsiaalse käitumise üldskoore, mis on kooskõlas varasemate uurimustega (Luengo Kanacri et al., 2014; Christov-Moore et al., 2014; Eisenberg et al., 1995; Terwogt, 2002). Samas näitavad uurimused, et poistel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini olukordades, mis nõuavad sekkumist avalikult (Carlo et al., 2003), aktiivselt ning ohtlikes olukordades (Bierhoff, 2002). Käesoleva uurimuse tulemustest ilmnes, et poistel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini näiteks võõra inimese auto välja lükkamisega lumest, mida võib pidada avalikuks olukorraks, mis nõuab aktiivset sekkumist. Soolisi erinevusi prosotsiaalse käitumise liikide vahel võivad põhjustada soorollid (Bierhoff, 2002), mille tõttu tunnevad noorukid survet käituda vastavalt naiselikule või mehelikule soorollile (Huston & Alvarez, 1990, Fabes et al., 1999 j).

Hüpotees, et 15–17aastastel esineb prosotsiaalset käitumist sagedamini, võrreldes 12–14aastaste õpilastega ei leidnud kinnitust. Põhjuseks võib välja tuua piirangu seoses valimiga, kuna 12aastaseid õpilasi oli valimis kaks ning 17aastaseid õpilasi üks. Samuti oli 16aastaseid valimis vähem (10,47%) kui teisi vanusegruppe ning seega moodustasid põhiosa valimist 13–15aastased õpilased (88,51%). Seetõttu oli õpilaste vanuse vahe valimis liiga väike ning ei võimaldanud vaadelda vanuselisi erinevusi seoses prosotsiaalse käitumise esinemissagedusega. Lisaks ilmneb uurimustest, et kuigi prosotsiaalne käitumine sageneb noorukieas võrreldes varasema eaga (Fabes & Eisenberg, 1998), ei pruugi prosotsiaalse

käitumise esinemissagedus tõusta noorukiea vältel (Eisenberg & Fabes, 1998), jäädes stabiilseks või isegi langedes (Nantel-Vivier et al., 2009).

Tõstatati uurimisküsimus, et välja selgitada prosotsiaalse käitumise motiivid 7.–9. klassi õpilaste hinnangul. Prosotsiaalse käitumise motiive uuriti kahest aspektist lähtuvalt: millised on õpilaste endi motiivid prosotsiaalse käitumise puhul ning millised on õpilaste hinnangul teiste inimeste motiivid prosotsiaalse käitumise puhul. Kontentanalüüsil ilmnis kahe küsimuse puhul vastustest kuus kategooriat prosotsiaalse käitumise motiividest õpilaste hinnangul: altruistlik motiiv abistamisel, egoistlik motiiv abistamisel, positiivne hoiak seoses inimeste abistamisega, vastastikune abistamine, norm abistada ning abistaja karakteristikud.

Vastusena miks õpilased prosotsiaalselt käituvad esines motiivina kõige sagedamini egoistlik motiivi abistamisel (31,33%), mille puhul on abistaja eesmärgiks (Batson, 1994) enese heaolu suurendamine; materiaalse, sotsiaalse, isikliku tunnustuse saamine või kahju vältimine. Samuti esines egoistlik motiiv abistamisel kõige sagedamini ka õpilaste hinnangul teiste inimeste abistamisel puhul (33,64%). Egoistliku motiivi puhul esines kõige sagedamini abistamist negatiivse emotsionaalse seisundi vältimise tõttu, vastavalt õpilaste motiividest 63,13% egoistlikust motiivist ning teiste inimeste motiividest õpilaste hinnangul 54,96%, alakategooriatena abistaja meeleolu tõstmine ning abistajal negatiivsete emotsioonide vältimine abistamisel. Negatiivse emotsionaalse seisundi vältimise puhul abistavad inimesed juhul, kui saavad seetõttu tunda ennast paremini või vältida negatiivseid tundeid (Cialdini, Baumann, & Kenrick, 1981, viidatud Clarke, 2003 j). Lisaks ilmnis õpilaste vastustest ka abistamine, mida võib seletada empaatia-rõõmu mudeliga, mille puhul abistavad inimesed teisi inimesi, kuna abistamine tekitab rõõmu, saades positiivset tagasisidet endalt või teistelt (Smith, Keating, & Scotland, 1989). Seega käituvad õpilaste hinnangul nii nemad ise kui ka teised inimesed prosotsiaalselt olles sagedamini egoistlikult motiveeritud, võrreldes teiste prosotsiaalse käitumise motiividega ning eesmärk abistamisel on eelkõige kasu saamine või kahju vältimine (Staub, 1978).

Lisaks egoistlikule motiivile esines õpilaste hinnangul suhteliselt sageli ka altruistlikku motiivi abistamisel, mille puhul on abistaja eesmärgiks (Batson, 1991) abivajaja heaolu suurendamine. Altruismi puhul on abistaja mures eelkõige abivajaja olukorra pärast, mistõttu võib altruistlik käitumine tuua abistajale ka kahju (Trivers, 1971; Carlo & Randall, 2002). Õpilaste endi motiividest moodustas altruistlik motiiv abistamisel 27,03% ning teiste inimeste motiividest õpilaste hinnangul 25,78% vastustest. Peamiselt abistati altruistliku motiivi puhul soovist abivajaja olukorda parandada. Altruismi puhul motiveerib inimest prosotsiaalselt käituma empaatia (Batson, 1991), sümpaatia ja sisemised normid (Eisenberg et al., 2006).

Abistaja karakteristikud, mis moodustas prosotsiaalse käitumise motiivina õpilaste puhul 15,60% ja teiste inimeste puhul õpilaste hinnangul 16,07% vastustest, sisaldas alakategooriaid empaatiline mõistmine, prosotsiaalne isiksus ja prosotsiaalsed isiksuseomadused. Empaatilist mõistmist võib seostada empaatia-altruismi mudeliga (Batson, 1994), mille puhul tunneb inimene abivajaja suhtes empaatiat ning on altruistlikult motiveeritud teda abistama. Bierhoff, Klein, & Kramp (1991) kirjeldavad prosotsiaalse isiksuse karakteristikutena inimesel tugevat sisemist kontrollikeset, muret teiste inimeste pärast, empaatiale orienteeritud mina-pilti ning uskumist õiglasesse maailma. Bierhoffi, jt. (1991) järgi on eeltoodud karakteristikud positiivselt seotud prosotsiaalse käitumisega. Lisaks ilmneseid õpilaste vastustest ka prosotsiaalsed isiksuseomadused nagu heasüdamlik/heahtlik, abivalmis, sõbralik, lahke, hooliv ja viisakas.

Õpilased tõid välja prosotsiaalse käitumise motiivina ka vastastikust abistamist. Vastastikust abistamist käsitletakse sotsiaalpsühholoogilise normina, kui ühe teoreetilise seletusena prosotsiaalse käitumise kohta, mille puhul inimene tunneb moraalselt kohustust abistada inimesi, kes on teda abistanud (Gouldner, 1960). Ka õpilaste vastustest ilmnese, et abistatakse neid inimesi, kes on varem ise abistanud. Lisaks on inimesed võtnud sisemiselt omaks normi vastastikku üksteist abistada ning seega abistavad inimesed üksteist, et saada ka ise vajadusel tulevikus abi (Gouldner, 1960). Kõige sagedamini vastastikuse abistamise puhul toodi välja, et teisi inimesi abistades abistatakse ka sind. Kuna norm teisi inimesi abistada on sisemiselt omaks võetud, pole oluline, et sama inimene abistaks abivajajat tulevikus, vaid inimesed abistavad üksteist vastastikku üldiselt. Trivers (1971) käsitleb vastastikust abistamist bioloogilise seletusena vastastikuse altruismina, mille puhul abistatakse liigikaaslasti vastastikku eesmärgiga tagada liigi säilimine.

Lisaks tõid õpilased prosotsiaalse käitumise puhul motiivina välja positiivse hoiaku seoses inimeste abistamisega, mille puhul abistajale meeldib abistada või ta annab positiivse hinnangu abistamisprotsessile. Samuti ilmnese õpilaste vastustest motiivina norm abistada, mille puhul käituvad inimesed prosotsiaalselt sisemiselt omaks võetud normide tõttu, mille puhul tuntakse ka moraalselt kohustust abistamise ees (Schwartz, viidatud Clarke, 2003 j). Normi teooriate puhul eristatakse ka sotsiaalse vastutuse normi, mille puhul abistatakse eelkõige inimest, kes sõltub abistajast (Berkowitz & Daniels, 1963). Õpilased kirjeldasid ka abistamise normi seoses moraaliga, tuues välja, et abistamine on õige ja viisakas käitumisviis. Kuigi normi abistada ilmnese motiivina suhteliselt vähe, ilmnese Terwoigt (2002) uurimusest, et kümneaastased leiavad üldiselt, et inimesi peab alati abistama. Seega võib olla norm seoses inimeste abistamisega selles vanuses sisemiselt omaks võetud.

Prosotsiaalne käitumine on oluline nii sotsiaalse grupi toimimise seisukohast, suurendades ka iga inimese heaolu (Staub, 1978). Kuna prosotsiaalset käitumist vaadeldakse sageli kui sotsiaalselt aktsepteeritavat käitumist (Eisenberg et al., 2006), on prosotsiaalselt käituvatel õpilastel lisaks parematele akadeemilistele saavutustele (Caprara et al., 2000) paremad suhted ka täiskasvanute ning eakaaslastega (Eisenberg et al., 2006), võrreldes vähem prosotsiaalsete õpilastega. Seetõttu on väga oluline õpilaste prosotsiaalset käitumist õpetada ja kinnitada nii koolis kui kodus ning seda on võimalik teha tõhusamalt, teades motive prosotsiaalse käitumise puhul õpilaste hinnangul. Lisaks näitavad uuringud, et prosotsiaalse käitumise õpetamine ja kinnistamine on koolikeskkonnas suhteliselt edukas (Caprara et al., 2014), tuues kaasa mitmeid positiivseid tulemusi. Näiteks vähendab prosotsiaalse käitumise õpetajapoolne kinnitamine nii verbaalset kui füüsilist agressiooni õpilaste hulgas (Caprara et al., 2014) ning prosotsiaalse käitumise õpetamise kaudu on võimalik ennetada kiusamise ja antisotsiaalse käitumise tekkimist ja süvenemist laste seas (Kõiv, 2006). Lisaks väheneb agressiivse käitumise esinemissagedus prosotsiaalse käitumise sazenedes (Kokko et al., 2006). Kuna keskmises noorukieas on täheldatud agressiivse käitumise suhtelist sazenemist (Lindeman et al., 1997), on oluline uurida prosotsiaalse käitumise esinemissagedust just noorukiealiste hulgas.

Bakalaureusetöö tulemusi saab rakendada, muutes prosotsiaalse käitumise õpetamist koolis efektiivsemaks, teades õpilaste hinnangul prosotsiaalse käitumise esinemissagedust ja motive.

Käesoleva töö piirangutena võib välja tuua asjaolu, et uurimuse valim ei olnud piisavalt variatiivne, et uurida vanuselisi erinevusi seoses prosotsiaalse käitumise esinemissageduses noorukiealiste puhul. Edaspidi oleks otstarbekas töösse kaasata suurem valim, milles oleks suurema kaaluga esindatud 12aastased ja 17aastased. Lisaks võiks vanuseliste erinevuste uurimiseks prosotsiaalse käitumise esinemissageduses kaasata valimisse õpilasi noorukiea lõpuni, et vanuselised erinevused tulemustena ilmneks. Samuti võiks tulevikus lisaks prosotsiaalse käitumise esinemissagedusele ning motiividele uurida ka prosotsiaalse käitumise liikide esinemissagedust.

TÄNUSÕNAD

Autor tänab kõiki uurimuses osalenud koolide õpilasi, juhtkonda ja õpetajaid meeldiva koostöö eest.

AUTORSUSE KINNITUS

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri

Kuupäev

KASUTATUD KIRJANDUS

- Batson, C. D. (1991). The Question Posed by Our Concern for Others: Altruism or Egoism. *The Altruism Question: Toward a Social-psychological Answer* (pp 1–16). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Batson, C. D. (1994). Why Act for the Public Good? Four Answers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 603–610.
- Batson, C. D., Ahmad, N., & Tsang, J-A. (2002). Four Motives for Community Involvement. *Journal of Social Issues*, 58(3), 429–445.
- Berkowitz, B, & Daniels, L. R. (1963). Responsibility and Dependency. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(5), 429–436.
- Bierhoff, H. W., Klein, R., & Kramp, P. (1991). Evidence for the Altruistic Personality from Data on Accident Research. *Journal of Personality*, 59(2), 263–280.
- Bierhoff, H. W. (2002). *Prosocial behaviour and social life*. New York: Psychology Press, 7–53.
- Brief, A. P., & Motowidlo S. J. (1986). Prosocial Organizational Behaviours. *The Academy of Management Review*, 11(4), 710–725.
- Caprara, G. V, Luengo Kanacri, B. P, Gerbino, M., Zuffiano, A., Alessandri, G., Vecchio, G., Caprara, E., Pastorelli C., & Bridglall, B. (2014). Positive effects of promoting prosocial behavior in early adolescence: Evidence from a school-based intervention. *International Journal of Behavioral Development*, 38(4), 386–396.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., Bandura, A., & Zimbardo, P. (2000). Prosocial foundations of children's academic achievement. *Psychological Science*, 11, 302–306.
- Carlo, G., & Randall, B. A. (2002). The Development of a Measure of Prosocial Behaviors for Late Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 31–44.
- Carlo, G., Crockett, L. J., Randall, B. A., & Roesch, S. C. (2007). A latent growth curve analysis of prosocial behavior among rural adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 17, 301–324.

- Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., & Randall, B. A. (2003). Sociocognitive and Behavioral Correlates of a Measure of Prosocial Tendencies for Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 23(1), 107–134.
- Christov-Moore, L., Simpson, E. A., Coudé, G., Grigaitytea, K., Iacoboni, M., & Ferrari, P. F. (2014). Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 46, 604–627.
- Clarke, D. (2003). *Pro-Social and Anti-Social Behaviour*. Routledge Modular Psychology Series.
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B., & van Court, P. (1995). Prosocial Development in Late Adolescence: A Longitudinal Study. *Child Development*, 66(4), 1179–1197.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial behavior. In W. Damon & R.M. Lerner (series ed.), & N. Eisenberg (volume ed.), *Handbook of child psychology, Vol. 3. Social, emotional, and personality development*. (6th ed.). Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 646–718.
- Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., Shepard, S. A., Cumberland, A., & Carlo, G. (1999). Consistency and development of prosocial dispositions: A longitudinal study. *Child Development*. 70, 1360–1372.
- Fabes, R. A., & Eisenberg, N. (1998). Meta-Analyses of Age and Sex Differences in Children's and Adolescents' Prosocial Behavior. Working Paper. Arizona State University.
- Fabes, R. A., Carlo, G., Kupanoff, K., & Laible, D. (1999). Early Adolescence and Prosocial/Moral Behavior I:: The Role of Individual Processes. *Journal of Early Adolescence*, 19(1), 5–16.
- Gouldner, A. W. (1960). The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement. *American Sociological Review*, 25, 161–178.
- Güroglu, B., van den Bos, W., & Crone, E. A. (2014). Sharing and giving across adolescence: an experimental study examining the development of prosocial behavior. *Frontiers in Psychology*, 5,(291), 1–13.

- Jacobs, J. E., Vernon, M. K., & Eccles, J. S. (2004). Relations between social self-perceptions, time use, and prosocial or problem behavior during adolescence. *Journal of Adolescent Research, 19*(1), 45–62.
- Kokko, K., & Pulkkinen, L. (2000). Aggression in Childhood and Long-Term Unemployment in Adulthood: A Cycle of Maladaptation and Some Protective Factors. *Developmental Psychology, 36*(4), 463–472.
- Kokko, K., Tremblay, R. E., Lacourse, E., Nagin, D. S., & Vitaro, F. (2006). Trajectories of prosocial behavior and physical aggression in middle childhood: Links to adolescent school dropout and physical violence. *Journal of Research on Adolescence, 16*, 403–428.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. OÜ Vali Press.
- Kõiv, K. (2003). Sotsiaalsed oskused ja nende arendamine. H. Tälli, & M. Maser (Toim), *Terviseedendus lasteaias*. Tartu: Tervise Arengu Instituut.
- Lindeman, M., Harakka, T., & Keltikangas-Järvinen, L. (1997). Age and Gender Differences in Adolescents' Reactions to Conflict Situations: Aggression, Prosociality, and Withdrawal. *Journal of Youth and Adolescence, 26*(3), 339–351.
- Luengo Kanacri, B. P., Pastorelli, C., Eisenberg, N., Zuffiano, & V., Caprara, G., V. (2013). The Development of Prosociality from Adolescence to Early Adulthood: The Role of Effortful Control. *Journal of Personality, 81*(3), 302–312.
- Luengo Kanacri, B. P., Pastorelli, C., Eisenberg, N., Zuffiano, A., Castellani, V., & Caprara, G., V. (2014). Trajectories of prosocial behavior from adolescence to early adulthood: Associations with personality change. *Journal of Adolescence, 37*, 701–713.
- Nantel-Vivier, A., Kokko, K., Caprara, G. V., Pastorelli, C., Gerbino, M. G., Paciello, M., Côté, S., Pihl, R. O., Vitaro, F., & Tremblay, R. E. (2009). Prosocial development from childhood to adolescence: a multi-informant perspective with Canadian and Italian longitudinal studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50*(5), 590–598.

- Otto, P. E., & Bolle, F. (2011). Multiple facets of altruism and their influence on blood donation. *The Journal of Socio-Economics*, 40, 558–563.
- Rushton, J. P. (1988). Genetic Similarity, Mate Choice, and Fecundity in Humans. *Ethology and Sociobiology*, 9, 329 – 333.
- Rushton, J. P., Chrisjohn, R. D., & Fekken, G. C. (1981). The Altruistic Personality and the Self-Report Altruism Scale. *Personality and Individual Differences*, 2, 293-302.
- Shotland, R. L., & Huston, T. L. (1979). Emergencies: What Are They and Do They Influence Bystanders to Intervene? *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(10), 1822–1834.
- Smith, K. D., Keating, J. P., & Stotland, E. (1989). Altruism Reconsidered: The Effect on Denying Feedback on a Victim's Status to Empathic Witnesses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(4), 641–650.
- Staub, E. (1978). *Positive Social Behaviour and Morality, Vol 1. Personal and Social Influences*. New York: Academic Press.
- Terwogt, M. M. (2002). Emotional States in Self and Others as Motives for Helping in 10-year-old children. *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 131–147.
- Trivers, R. L. (1971). The Evolution of Reciprocal Altruism. *The Quarterly Review of Biology*, 46(1), 35–57.
- Warden, D., & Christie D. (1997). *Teaching Social Behaviour. Classroom Activities to Foster Children's Interpersonal Awareness*. London: David Fulton Publishers. 24–33.
- Wardle, G. A., Hunter, S. C., & Warden, D. (2011). Prosocial and antisocial children's perceptions of peers' motives for prosocial behaviours. *British Journal of Developmental Psychology*, 29, 396–408.

Lisa 1. Uuringu ankeet

ABISTAVA KÄITUMISE UURIMUS

Ankeet koosneb 4 osast. Iga ülesande juures on kirjutatud, kuidas seda täita tuleb. Ole hea, loe juhendit täpselt ja vasta küsimustele. Pole õigeid ja valesid vastuseid, vasta just nii, kuidas Sinule tundub. Sinu vastused jäävad anonüümseks ning neid ei jagata kellegagi. Üldistatud tulemusi kasutan enda bakalaureusetöös.

Suur aitäh Sulle! ☺

Sugu **Vanus** **Klass**
Kooli nimi

Palun vali iga tegevuse puhul, kuidas sina oled käitunud/ käituksid selles olukorras. Tee rist paremal asuvasse sageduse kategooriasse, mis vastab sinu käitumisele järgnevates olukordades:	Üldse mitte	Harva	Mõnikord	Sageli	Väga sageli
Ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata.					
Ma olen võõrale teejuhiseid andnud.					
Ma olen aidanud võõral rahal lahti vahetada.					
Ma olen annetanud raha heategevuseks.					
Ma olen andnud võõrale inimesele raha, kes seda vajab (või minu käest küsis).					
Ma olen annetanud asju või riideid heategevuseks.					
Ma olen teinud tööd vabatahtlikuna.					
Ma annetaks verd, kui ma oleks täiskasvanu.					
Ma olen aidanud kanda võõraste inimeste asju (raamatud, pakid jne)					
Ma olen lifti viivitanud ja võõrale ust lahti hoidnud.					

Ma olen lubanud kedagi endast järjekorras ette poole (näiteks poes jne)					
Ma võtaks peale hääletaja oma autoga, kui ma oleks täiskasvanu.					
Ma olen juhtinud teenindaja tähelepanu veale, kui ta on minult vähem raha võtnud (nt poes vms).					
Ma olen laenanud naabrile, keda ma väga hästi ei tundnud, mulle väärtuslikke asju (nt nõud, tööriistad vms).					
Ma olen teadlikult ostnud heategevuslikke jõulukaarte, kuna tean, et sellel on hea eesmärk.					
Ma olen aidanud klassikaaslast, keda ma väga hästi ei tundnud, kuna mu teadmised olid tema omadest paremad.					
Kui mind on palutud, siis olen ma vabatahtlikult vaadanud naabri lemmikloomade (või laste) järele, saamata selle eest tasu.					
Ma olen pakkunud abi erivajadustega või vanemale võõrale inimesele tee ületamisel.					
Ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes seisis.					
Ma olen aidanud tuttavalt kolida.					

Vasta küsimustele vabas vormis. Pole õigeid või valesid vastuseid, tähtis on Sinu arvamus.

Mida sina arvad?

Miks Sinu arvates inimesed üksteist aitavad? Põhjenda palun.

Miks Sinu arvates inimene teisele inimesele head teeb? Põhjenda palun.

Miks Sina teisi inimesi aitad? Põhjenda palun.

Miks Sina teisele inimesele head teed? Põhjenda palun.

Lisa 2. Soolised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses

Prosotsiaalne käitumine	Poisid aritm. keskmine	Tüdrukud aritm. keskmine	Z- väärts	p- väärts
Ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata	1,081	0,571	-4,316	0,000*
Ma olen võõrale teejuhiseid andnud	1,748	1,938	-1,693	0,091
Ma olen aidanud võõral raha lahti vahetada	0,540	0,497	-0,494	0,621
Ma olen annetanud raha heategevuseks	1,222	1,851	-5,561	0,000*
Ma olen andnud võõrale inimesele raha, kes seda vajab	0,763	0,720	-0,699	0,484
Ma olen annetanud asju või riideid heategevuseks	0,948	1,814	-6,335	0,000*
Ma olen teinud tööd vabatahtlikuna	1,466	1,801	-2,772	0,006*
Ma annetaks verd, kui ma oleks täiskasvanu	1,363	1,994	-3,998	0,000*
Ma olen aidanud kanda võõraste inimeste asju	1,504	1,490	-0,305	0,760
Ma olen lifti viivitanud ja võõrale ust lahti hoidnud	1,385	1,801	-2,910	0,004*
Ma olen lubanud kedagi endast järjekorras ette poole	1,585	1,801	-1,822	0,069
Ma võtaks peale hääletaja oma autoga, kui ma oleks täiskasvanu	1,340	1,466	-0,800	0,424
Ma olen juhtinud teenindaja tähelepanu veale, kui ta on minult vähem raha võtnud (nt poes vms)	0,955	1,242	-2,864	0,004*
Ma olen laenanud naabrile, keda ma väga hästi ei tundnud, mulle väärtuslikke asju	0,866	0,950	-0,495	0,620
Ma olen teadlikult ostnud heategevuslikke jõulukaarte, kuna tean, et sellel on hea eesmärk	0,815	1,522	-5,501	0,000*
Ma olen aidanud klassikaaslast, keda ma väga hästi ei tundnud, kuna mu teadmised olid tema omadest paremad	1,644	2,130	-3,642	0,000*
Kui mind on palutud, siis olen ma vabatahtlikult vaadanud naabri lemmikloomade (või laste) järele, saamata selle eest tasu	1,163	2,000	-5,235	0,000*
Ma olen pakkunud abi erivajadustega või vanemale võõrale inimesele tee ületamisel	0,533	0,677	-1,159	0,246
Ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes seisis	1,488	1,857	-2,573	0,010*
Ma olen aidanud tuttavalt kolida	1,193	1,124	-0,520	0,603
KOKKU	1,180	1,462	-4,251	0,000*

Märkus: tärniga (*) on märgitud statistiliselt oluline erinevus ($p < 0,05$) prosotsiaalse käitumise esinemissageduses seoses sooliste erinevustega.

Lisa 3. Vanuselised erinevused prosotsiaalse käitumise esinemissageduses

Prosotsiaalne käitumine	12-14-a aritm. keskmine	15-17-a aritm. keskmine	Z- väärtus	p- väärtus
Ma olen aidanud võõral inimesel autot lumest välja lükata	0,678	0,992	-2,665	0,008*
Ma olen võõrale teejuhiseid andnud	1,649	2,151	-4,759	0,000*
Ma olen aidanud võõral raha lahti vahetada	0,480	0,571	-0,886	0,357
Ma olen annetanud raha heategevuseks	1,457	1,723	-2,208	0,027*
Ma olen andnud võõrale inimesele raha, kes seda vajas	0,644	0,882	-2,139	0,032*
Ma olen annetanud asju või riideid heategevuseks	1,401	1,445	-0,244	0,808
Ma olen teinud tööd vabatahtlikuna	1,740	1,512	-1,967	0,049*
Ma annetaks verd, kui ma oleks täiskasvanu	1,615	1,840	-1,276	0,202
Ma olen aidanud kanda võõraste inimeste asju	1,468	1,537	-0,698	0,485
Ma olen lifti viivitanud ja võõrale ust lahti hoidnud	1,576	1,663	-0,573	0,567
Ma olen lubanud kedagi endast järjekorras ette poole	1,649	1,781	-1,075	0,282
Ma võtaks peale hääletaja oma autoga, kui ma oleks täiskasvanu	1,265	1,622	-2,682	0,007*
Ma olen juhtinud teenindaja tähelepanu veale, kui ta on minult vähem raha võtnud (nt poes vms)	1,146	1,058	-0,228	0,819
Ma olen laenanud naabrile, keda ma väga hästi ei tundnud, mulle väärtuslikke asju	0,875	0,966	-0,348	0,728
Ma olen teadlikult ostnud heategevuslikke jõulukaarte, kuna tean, et sellel on hea eesmärk	1,463	1,218	-0,267	0,789
Ma olen aidanud klassikaaslast, keda ma väga hästi ei tundnud, kuna mu teadmised olid tema omadest paremad	1,898	1,924	-0,547	0,584
Kui mind on palutud, siis olen ma vabatahtlikult vaadanud naabri lemmikloomade (või laste) järele, saamata selle eest tasu	1,638	1,588	-0,325	0,746
Ma olen pakkunud abi erivajadustega või vanemale võõrale inimesele tee ületamisel	0,880	0,655	-0,655	0,512
Ma olen pakkunud istet bussis või rongis võõrale inimesele, kes seisis	1,531	1,924	-2,902	0,004*
Ma olen aidanud tuttavalt kolida	1,135	1,184	-0,126	0,899
KOKKU	1,309	1,412	-1,712	0,087

Märkus: tärniga (*) on märgitud statistiliselt oluline erinevus ($p < 0,05$) prosotsiaalse käitumise esinemissageduses seoses vanuseliste erinevustega.

Lisa 4. Kodeerimisjuhend: Õpilase hinnang enda prosotsiaalse käitumise motiivide kohta.

Kategooria	Alakategooria	Kirjeldus	Kood	Näide vastusest
Altruistlik motiiv abistamisel	Inimkonna/ühiskonna paremaks muutmine	Abistaja eesmärk abistamisel on abistamise kaudu inimkonda/ühiskonda parandada.	Inimkonna/ühiskonna parandamine	<i>Teen head, et maailm oleks parem paik.</i> <i>Mina aitan inimesi, kuna teen seda maailma heaolu jaoks.</i>
	Inimese olukorra parandamine	Abistaja eesmärk abistamisel on abivajaja olukorra parandamine.	Abivajaja olukorra parandamine	<i>Et teisel oleks parem.</i> <i>Selleks, et nad saaksid abitust olukorrast välja...</i>
	Abistatava meeolelu tõstmine	Abistaja eesmärk abistamisel on abivajajal positiivse meeolelu tekitamine või meeolelu parandamine.	Abistataval tekib positiivne meeolelu	<i>Et neil oleks hea meel, kui neid aidatakse.</i> <i>Sest ma tahan kellegi tuju heaks teha, kui ma talle midagi head teen.</i>
			Abistatava meeolelu paraneb	<i>Et parandada nende tuju.</i> <i>Et neil oleks parem enesetunne.</i>
	Abistataval tekivad positiivsed emotsioonid: rõõm ja õnn	Abistaja eesmärk abistamisel on abivajajal rõõmu või õnnetunde tekitamine.	Abistataval tekib rõõm	<i>See teeb rõõmu ka abivajajale.</i> <i>Et see teine inimene oleks rõõmus.</i>
			Abistataval tekib õnn	<i>Sest et nad oleksid ka õnnelikud, nagu teised.</i> <i>Sest siis teine inimene on õnnelik.</i>
	Abistaja tahe teisi inimesi abistada/neile head teha	Abistaja soovib või tahab (heast tahtest) abistatavat aidata ja talle head teha.	Tahab abistada/head teha	<i>Sellepärast, et ma tahan neid aidata.</i> <i>Ma tahan neid toetada.</i>
			Heast tahtest abistamine/he ad tegemine	<i>Lihtsalt heast tahtest, kui mul tuju on.</i>
			Soovib abistada/head teha	<i>Aitan sellepärast, et soovin neid aidata.</i>
	Abistaja tahab, et inimestel hästi läheks	Abistaja tahab, et (kõigil) inimestel hästi läheks ja et nad oleksid võrdsed.	Tahab, et inimestel hästi läheks	<i>Tahan, et neil läheks hästi.</i> <i>Tahan, et nad saaksid</i>

				<i>end hästi tunda.</i>
			Tahab, et kõigil hästi läheks	<i>Tahan, et kõigil läheks hästi.</i>
			Inimeste võrdsustamine	<i>Ma tahaksin, et kõik oleksid võrdsed.</i>
	Abistaja tahab abistada/head teha teatud situatsioonist lähtuvast tingimusel	Abivajajaks on hädaolukorras inimene või abistajal on olemas võimalused/oskused abistamiseks	Tegemist on hädaolukorraga	<i>Kuna ta on hädas ja vajab abi. Kui ma näen, et teine inimene vajab abi ning ma tunnen, et ta vajab seda väga ning ei saa iseseisvalt hakkama, siis on kindel, et ma aitan teda.</i>
			Abistajal on võimalused, oskused abistamiseks	<i>Kui ma oskan neid aidata. Võibolla olen mina just see, kes suudab neid hädast välja aidata.</i>
	Abistaja tahab abistada/head teha teatud abistatavast lähtuvast tingimusel	Abivajajaks on lähedane inimene või inimene, kes ise küsib abi	Abivajaja on lähedane inimene: pere, sõber, sugulane.	<i>Head teen enamasti ainult perele ja sõpradele, kuna nad on väga tähtsad minu elus. Kuna inimene võib olla oluline ja muud isiklikud põhjused.</i>
			Inimene palub abi	<i>Mina aitan teisi, siis kui nad paluvad minult abi. Eriti ei aita, aga kui nad küsivad, siis ma aitan.</i>
			Abivajaja väärab abistamist	<i>Sest ta väärab seda.</i>
Egoistlik motiiv abistamisel	Abistaja meeleolu tõstmine	Abistaja eesmärk abistamisel on endal positiivse meeleolu tekitamine või meeleolu parandamine.	Abistajal tekib positiivne meeleolu	<i>Mul on hea tunne pärast, kui aitan. See on vapustav tunne, kui oled aidanud.</i>
			Abistaja meeleolu paraneb	<i>See parandab ka su enda enesetunnet... Ja see teeb ka minu</i>

				<i>meeleolu paremaks.</i>
Abistajal tekitav positiivsed emotsioonid: rõõm, õnn, rahuldus/rahulolu/nauding	Abistaja eesmärk abistamisel on endal rõõmu, õnne või rahulduse/rahulolu/naudingu tunde tekitamine.	Abistajal tekib rõõm		<i>...sisimas teeb mulle väga palju rõõmu, kui tean, et sain kedagi aidata.</i> <i>Sest see pakub rõõmu mulle.</i>
		Abistajal tekib õnn		<i>Siis olen mina ka õnnelik.</i>
		Abistajal tekib rahuldus/rahulolu/nauding		<i>See pakub mulle rahuldust, kui ma neid aitan.</i> <i>Et saada südamerahu.</i>
Abistaja abistab, et vältida negatiivseid emotsioone.	Abistaja aitab, sest abistamata jättes tekivad tal negatiivsed emotsioonid	Abistajal negatiivsete emotsioonide vältimine		<i>...ja kui ma teda ei aita, siis hakkab mul pärast süda valutama.</i> <i>Sest muidu tekivad süümepeinad.</i>
Kasulikuna/vajalikuna tundmine	Abistaja abistab, kuna see võimaldab tal tunda ennast kasulikuna/et teda vajatakse.	Abistaja tahab end tunda kasulikuna/vajalikuna		<i>...tunde, et oled teinud midagi head ja kasulikku.</i> <i>See, kellele ma head teen, tekitab mulle tunde, et mina olen ikkagi vajalik teisele.</i>
Teistele inimestele meeldimine	Abistamise eesmärk on selle kaudu teistele inimestele (abivajaja või kõrvalseisjad) meeldida.	Abistaja tahab teistele inimestele meeldida		<i>Tahan näida toreda ja abivalmina.</i> <i>Sest see jätab minust hea mulje.</i>
Kasu saamine	Abistaja abistab eesmärgiga saada materiaalsel, sotsiaalsel, isiklikku kasu	Abistaja saab abistamisel kasu		<i>...või inimene annaks midagi.</i>
Enesekindluse suurenemine	Abistaja abistab eesmärgiga suurendada enda enesekindlust	Abistamisel suureneb abistaja enesekindlus.		<i>Teeb mind enesekindlamaks.</i>
Tähelepanu/tunnustamine/enesehinnangu tõus	Abistaja eesmärk abistamisel on saada tähelepanu/tunnustamist või tõsta enesehinnagut	Tähelepanu		<i>Sest seda tehes tundun olevat tähelepanu keskpunktis.</i>
		Tunnustamine/kiitus		<i>See on hea tunne, kui sind tänatakse.</i> <i>Et ta kiidaks mind.</i>

			Enese-hinnangu tõus	<i>...ja ma olen väga ühke pärast enda üle, et pole ükskõikne.</i>
	Abistamisel kaalub kasu üle kahju	Abistamisel saadav võimalik kasu on abistajale suurem kui abistamisel saadav võimalik kahju. Abistaja kaalutleb kasu/kahju terminites.	Abistamine toob rohkem kasu kui kahju	<i>Kui kellelgi on abi vaja, siis ma ei jää ju kuidagi vaesemaks, kui kedagi abistan. Teen teistele head, sest mul ei ole mingit põhjust seda mitte teha.</i>
	Suhte-võrgustiku intensiivistumine ja laienemine	Abistaja abistab eesmärgiga luua uusi suhteid/hoida suhteid/ parandada suhete kvaliteeti.	Üksi on raske	<i>Ma aitan inimesi, sest ma tean, et ükski on raske muredega toime tulla.</i>
Sõprade leidmine			<i>Et uusi sõprusi luua. ...kuna ma tahan saada rohkem sõpru...</i>	
Tahab olla hea sõber			<i>Et hea sõber olla</i>	
Suhete hoidmine/hea läbisaamine			<i>Et säilitada häid suhteid. Et jääks sõpradeks.</i>	
Suhete paremaks muutmise			<i>Aitamine soojendab suhteid ja aitab omakorda inimestevahelist lähedust luua. Loob rohkem ühtekuuluvustunnet.</i>	
Positiivne hoiak inimeste abistamise suhtes	Meeldib abistada/head teha	Abistaja abistab/teeb head, kuna talle meeldib seda teha.	Abistajale meeldib abistada/head teha.	<i>Sest mulle meeldib teistele head teha. Mulle meeldib teisi aidata.</i>
	Meeldib abistada tingimusel (nõrgemad)	Abistajale meeldib abistada/head teha, kui ta saab seda teha endast nõrgematele inimestele.	Abistajale meeldib nõrgemaid abistada	<i>Meeldib aidata teisi, kes on minust nõrgemad. Endast nõrgemaid meeldib aidata.</i>
	Positiivne hinnang abistamisprotsessile	Abistaja abistab/teeb head, kuna ta hindab abistamist positiivselt.	Abistaja hindab abistamist positiivselt.	<i>Aitamine on hea. Teiste abistamine on väga hea ja väga vajalik.</i>
Vastas-tikune abistamine	Kõik hea tuleb tagasi	Abistaja abistab/teeb head, kuna usub, et kõik hea, mis teistele inimestele teha,	Kõik hea, mis inimesed teevad, tuleb	<i>Sest see hea võib sulle ka kunagi tagasi tulla.</i>

		tuleb ka endale tagasi.	neile kunagi tagasi.	<i>Sest head tehes võib kindel olla, et see kaarega tagasi tuleb...</i>
	Abivajaja abistab sind	Abistaja abistab/teeb head, kuna usub, et abivajaja aitab ka teda kui ta peaks abi vajama.	Inimene, keda abistaja abistas, abistab ka teda vajadusel.	<i>Siis aitab tema mind järgmine kord. Kuna ma tean, et kui minul läheb abi vaja, siis aitavad need inimesed ka.</i>
	Abivajaja abistab teisi.	Abistaja abistab/teeb head, kuna usub, et abivajaja abistab hiljem teisi abivajajaid.	Abivajaja abistab hiljem teisi inimesi, kes abi vajavad.	<i>Loodan, et see, keda aitasin, aitab teisi ka.</i>
	Abistades teisi inimesi abistatakse ka sind.	Abistaja käitub prosotsiaalselt, kuna usub, et vajadusel abistavad teised inimesed ka teda.	Abistaja saab ka ise vajadusel abi.	<i>Äkki kui mina abi vajan, siis ka saan selle abi, mis mul vaja on. Sest kui mina oleksin hädas, siis tahaksin ka, et keegi aitaks.</i>
	Abivajaja on varem abistajat abistanud	Abistaja käitub prosotsiaalselt, kuna inimene, kes abi vajab on teda varem abistanud.	Abivajaja on varem abistajat abistanud.	<i>Ma teen head, sest nad on mind ka varem aidanud. Teha sama, mida nemad mulle tegid.</i>
	Abistamata jätmisel ei abista teised inimesed ka.	Abistaja abistab, kuna usub, et kui tema jätkaks abistamata, ei abistaks ka teised inimesed vajadusel teda.	Kui abistaja ei abista teisi, siis vajadusel ei abista ka teised inimesed teda.	<i>Kui kunagi ise hädas oled, ei aita sind muidu keegi. Nt äkki kunagi on mul ka abi vaja ja kui ma ei aita teda, siis mul on raskem abi leida.</i>
Norm abistada	Inimesi peab aitama	Abistaja abistab, kuna on omaks võtnud normi, et abivajajat peab abistama.	Abistaja tunneb, et peab abivajajaid aitama	<i>Sest ma usun, et kõiki inimesi peab aitama. Kuna ma tunnen, et pean seda tegema.</i>
	Abistajat on õpetatud.	Abistaja abistab, kuna teda on õpetatud, et abivajajaid tuleb abistada.	Abistajat õpetatud, et abivajajat peab aitama.	<i>Mina aitan inimesi, sest mind on niimoodi kodus õpetatud, et tuleb abivajajat aidata. Mind on alati nii kasvatatud...</i>
	Moraal: abistamine on	Abistaja abistab, kuna usub, et abistamine on moraalselt	Abistaja hinnangul on abistamine	<i>Sest tean, et tegin midagi õigesti.</i>

	õige/viisakas	õige/viisakas.	õige/viisakas.	<i>Sest nii on viisakas.</i>
Abistaja karakteris- tikud	Empaatiline mõistmine	Abistaja mõistab abivajaja olukorda, saab aru tema tunnetest/emotsioonidest, asetades end abivajaja olukorda. Abivajaja emotsioonid/meeleolu mõjutavad ka abivajaja emotsioone/meeleolu.	Kahju/hale/ka astunne abivajaja suhtes	<i>Sellepärast, et mul on hale vaadata neid, kes on abitud. Mul hakkab neist kahju.</i>
			Perspektiivi võtmine	<i>Pane end elle inimese olukorda, kes abi küsib, kuid ei saa ja mis tunne võib tal olla.</i>
			Abistaja jagab abivajaja meeleolu/emotsioone	<i>Mulle meeldib näha, kui inimesed on õnnelikud pärast.</i>
	Prosotsiaalne isiksus	Abistaja on inimene, kellel on prosotsiaalne isiksus ja abistav loomus; ta tunneb vajadust ja kohustust teisi inimesi abistada.	Vajadus inimesi abistada	<i>Sest ma tunnen, et mul on selleks vajadus.</i>
			Kohustus teisi abistada	<i>Mina aitan teisi, sest tunnen, et olen kohustatud aitama.</i>
			Abistav loomus	<i>Olen iseloomult selline, kellele meeldib teisi aidata.</i>
	Prosotsiaalsed isiksuseomadused	Abistaja on prosotsiaalsed isiksuseomadused (heasüdamlik/heatahtlik, abivalmis, sõbralik/lahke, hooliv, viisakas), mille tõttu ta abivajajaid abistab.	Heasüdamlik/heatahtlik	<i>Olen väga sooja südamega...</i>
			Abivalmis	<i>Olen abivalmis teiste suhtes.</i>
			Sõbralik/lahke	<i>Sest ma olen kõigiga sõbralik.</i>
			Hooliv	<i>Hoolin inimestest.</i>
Viisakas			<i>Sest olen viisakas.</i>	

Lisa 5. Kodeerimisjuhend: Õpilaste hinnang teiste inimeste prosotsiaalse käitumise motiividele

Kategooria	Alakategooria	Kirjeldus	Kood	Näide vastusest	
Altruistlik motiiv abistamisel	Inimkonna/ühiskonna paremaks muutmine	Abistaja eesmärk abistamisel on abistamise kaudu inimkonda/ühiskonda parandada.	Inimkonna/ühiskonna parandamine	<i>Et säilitada ja arendada inimkonda.</i> <i>Sest nad tahavad teha midagi head ühiskonnale...</i>	
	Inimese olukorra parandamine	Abistaja eesmärk abistamisel on abivajaja olukorra parandamine.	Abivajaja olukorra parandamine	<i>Et teisel oleks kergem.</i> <i>Inimesed tahavad, et teistel oleks parem raskete asjadega hakkama saada...</i>	
	Abistatava meeleolu tõstmine	Abistaja eesmärk abistamisel on abivajajal positiivse meeleolu tekitamine või meeleolu parandamine.	Abistataval tekib positiivne meeleolu	...	<i>...et teine tunneks ennast hästi.</i> <i>...ning pakkuda abivajajale head meelt.</i>
			Abistatava meeleolu paraneb	...	<i>Et hädasolija saaks ennast tunda paremini.</i> <i>Et tal oleks parem enesetunne, kui on raske olla.</i>
	Abistaval tekivad positiivsed emotsioonid: rõõm ja õnn	Abistaja eesmärk abistamisel on abivajajal rõõmu või õnnetunde tekitamine.	Abistataval tekib rõõm	...	<i>Teisele rõõmu tegemiseks..</i> <i>Et neid rõõmustada...</i>
			Abistataval tekib õnn	...	<i>Sest ta tahab, et teine inimene oleks ka õnnelik.</i>
	Abistaja tahe teisi inimesi abistada/neile head teha	Abistaja soovib või tahab (heast tahtest) abistatavat aidata ja talle head teha.	Tahab abistada/head teha	...	<i>Vabast tahtest...</i> <i>Inimesed aitavad üksteist, sest nad tahavad teha teistele head.</i>
			Heast tahtest abistamine/head tegemine	...	<i>...mõni teeb lihtsalt heast tahtest.</i> <i>Heatahtest.</i>
			Soovib abistada/head teha	...	<i>Sest nad soovivad seda teha...</i>
	Abistaja tahab, et inimestel hästi läheks	Abistaja tahab, et (kõigil) inimestel hästi läheks ja et nad oleksid võrdsed.	Tahab, et inimestel hästi läheks	...	<i>Kuna nad tahavad, et teistel läheks hästi ja nad saaksid oma probleemidest lahti.</i>
			Tahab, et kõigil hästi läheks	...	<i>Et kõigil hästi läheks ja saaks elus edasi.</i> <i>Et kõigil läheks maailmas hästi, mitte ainult sinul.</i>

			Inimeste võrdsustamine	<p><i>Sest teine inimene tahab, et kõik inimesed oleksid võrdsed.</i></p> <p><i>Inimesed aitavad üksteist, et me võrdsemad oleksime.</i></p>
	Abistaja tahab abistada/head teha teatud situatsioonist lähtuvast tingimusel	Abivajajajaks on hädaolukorras inimene või abistajal on olemas võimalused/ oskused abistamiseks	Tegemist on hädaolukorraga	<p><i>Inimene aitab teist inimest sellepärast, et ta saab aru, et teine inimene on väga hädas.</i></p> <p><i>Sest ta näeb, kui inimene on raskes olukorras.</i></p>
			Abistajal on võimalused, oskused abistamiseks	<p><i>...ja neil on võimalus aidata.</i></p> <p><i>...eriti kui ta saab teda aidata.</i></p>
	Abistaja tahab abistada/head teha teatud abivajajast lähtuvast tingimusel	Abivajajajaks on lähedane inimene või inimene, kes ise küsib abi	Abivajaja on lähedane inimene: pere, sõber, sugulane.	<p><i>...või vajab abi lähedane inimene.</i></p> <p><i>Kuna see isik võib talle tähtis olla...</i></p>
			Inimene palub abi	<p><i>Ei saa jätta aitamast, kui inimene palub abi.</i></p> <p><i>...ja kui neilt abi küsitakse, siis aitavad nad meeleldi.</i></p>
			Abivajaja väärab abistamist	<i>Teine inimene väärab samuti elu koos rõõmu ja õnnega.</i>
Egoistlik motiiv abistamisel	Abistaja meeleolu tõstmine	Abistaja eesmärk abistamisel on endal positiivse meeleolu tekitamine või meeleolu parandamine.	Abistajal tekib positiivne meeleolu	<p><i>Sest nad tunnevad pärast head meelt, kui on kedagi aidanud.</i></p> <p><i>Inimestes tekib hea tunne teisi aidates.</i></p>
			Abistaja meeleolu paraneb	<i>Üksteise abistamine tõstab meeleolu. Kui oled kedagi aidanud, siis pärast seda tunned ennast palju paremini.</i>
	Abistaja abistab, et vältida negatiivset meeleolu	Abistaja abistab, kuna abistamata jättes tekib tal negatiivne meeleolu	Abistajal negatiivse meeleolu vältimine	<p><i>Sest kui sa teisi ei aita tekitab see kohutava tunde.</i></p> <p><i>Sellepärast, et nad tunnevad ennast halvasti, kui nad temast välja ei tee.</i></p>
	Abistajal tekitav positiivsed emotsioonid:	Abistaja eesmärk abistamisel on endal rõõmu, õnne või rahulduse/rahulolu/	Abistajal tekib rõõm	<p><i>Et endale ... rõõmu valmistada</i></p> <p><i>Üksteist aidatakse, et ise oleksid rõõmsam.</i></p>

	rõõm, õnn, rahuldus/rahulolu/nauding	naudingu tunde tekitamine.	Abistajal tekib õnn	<i>See teeb neid ennast õnnelikuks. ...ning nad saavad end õnnelikumalt tunda...</i>
			Abistajal tekib rahuldus/rahulolu/nauding	<i>Talle võib rahuldus pakkuda, et sai teist inimest aidata. Nad saavad aitamisest naudingu, et nad on midagi head teinud.</i>
	Abistaja abistab, et vältida negatiivseid emotsioone.	Abistaja aitab, sest abistamata jättes tekivad tal negatiivsed emotsioonid	Abistajal negatiivsete emotsioonide vältimine	<i>Muidu hakkab südametunnistus piinama... Et pärast süümepiinu ei tunneks, ma arvan.</i>
	Kasulikuna/vajalikuna tundmine	Abistaja abistab, kuna see võimaldab tal tunda ennast kasulikuna/et teda vajatakse.	Abistaja tahab end tunda kasulikuna/vajalikuna	<i>Inimesed tahavad kasulikud olla. See tekitab inimestes tunde, et ühiskond vajab neid.</i>
	Teistele inimestele meeldimine	Abistamise eesmärk on selle kaudu teistele inimestele (abivajaja või kõrvalseisjad) meeldida.	Abistaja tahab teistele inimestele meeldida	<i>Mõnikord on inimestel vajadus teistele meeldida... Et saada selle inimese silmis, keda sa aitasid head tähelepanu. Kui sa tahad kellelegi meeldida ja aita teda, saad sa nõ „plusspunkte“.</i>
		Abistaja eesmärk abistamisel on näidata kõrvalseisjatele, kui hea inimene ta on, et abistab.	Teised inimesed näevad, kui hea inimene abistaja on	<i>...et teised saaksid teada, et vot kui tubli ta on ja nii. Jätta hea mulje endast.</i>
	Kasu saamine	Abistaja abistab eesmärgiga saada materiaalselt, sotsiaalselt, isiklikku kasu	Abistaja saab abistamisel kasu	<i>On vähe inimesi, kes aitavad niisama ja on palju rohkem, kes tahavad selle eest tasu... Mõni tahab kasu saada.</i>
	Tähelepanu/tunnustamine/enesehinnangu tõus	Abistaja eesmärk abistamisel on saada tähelepanu/tunnustamist või tõsta enesehinnangut	Tähelepanu	<i>Et saada head tähelepanu. Tahavad tähelepanu.</i>
			Tunnustamine/kiitus	<i>Et teise käest kiitust saada.</i>
			Enesehinnangu tõus	<i>Aitavad, et tõsta enda enesehinnangut.</i>
	Abistamisel kaalub kasu üle kahju	Abistamisel saadav võimalik kasu on abistajale suurem kui abistamisel saadav võimalik kahju.	Abistamine toob rohkem kasu kui kahju	<i>See ei võta neil tükki küljest.</i>

		Abistaja kaalutleb kasu/kahju terminites.		
	Suhte- võrgustiku intensiivistu- mine ja laienemine	Abistaja abistab eesmärgiga luua uusi suhteid/hoida suhteid/parandada suhete kvaliteeti.	Üksi on raske/koos on kergem	<i>Sest koos on kergem tulla välja mingisugusest olukorrast.</i> <i>See inimene, kellel on mure, ei saa oma muredega üksi hakkama...</i>
			Sõprade leidmine	<i>Ja see on hea viis sõprade leidmiseks.</i> <i>Aitab luua sõprussidemeid.</i>
			Tahab olla hea sõber	<i>Nad tahavad üksteise jaoks head sõbrad olla.</i> <i>Tahab olla hea sõber...</i>
			Suhete hoidmine/hea läbisaamine	<i>Tahetakse hoida sõprust...</i> <i>...tahavad säilitada häid suhteid.</i>
			Suhete paremaks muutmine	<i>Et suhted paremaks oleksid...</i> <i>Sest see aitab neil omavahelisi suhteid arendada ja paremaks teha.</i>
Positiivne hoiak inimeste abistamise suhtes	Meeldib abistada/head teha	Abistaja abistab/teeb head, kuna talle meeldib seda teha.	Abistajale meeldib abistada/head teha.	<i>Neile meeldib aidata ja neile head meelt valmistada.</i> <i>...või lihtsalt meeldib aidata.</i>
	Meeldib abistada tingimusel (nõrgemad)	Abistajale meeldib abistada/head teha, kui ta saab seda teha endast nõrgematele inimestele.	Abistajale meeldib nõrgemaid abistada	<i>Neile meeldib aidata endast nõrgemaid.</i>
	Positiivne hinnang abistamisprotsessile	Abistaja abistab/teeb head, kuna ta hindab abistamist positiivselt.	Abistaja hindab abistamist positiivselt.	<i>Sest see on äge ja heatahtlik.</i> <i>Sest aitamine on hea.</i>
Vastastikune abistamine	Kõik hea tuleb tagasi	Abistaja abistab/teeb head, kuna usub, et kõik hea, mis teistele inimestele teha, tuleb ka endale tagasi.	Kõik hea, mis inimesed teevad, tuleb neile kunagi tagasi.	<i>Sellepärast, et kui sa teisi inimesi aidad, võib see ka sulle elus heateona tagasi tulla.</i> <i>Arvatakse, et karma tõttu tulevad heateod sulle tagasi.</i>
	Abivajaja abistab sind	Abistaja abistab/teeb head, kuna usub, et abivajaja aitab ka teda kui ta peaks abi vajama.	Inimene, keda abistaja abistas, abistab ka vajadusel teda.	<i>...ja loodab, et pärast teine inimene aitab ka teda.</i> <i>Inimesed aitavad teisi, sest kui kedagi aitab praegu, siis aitab see inimene sind, kui abi vajad.</i>

	Abivajaja abistab teisi.	Abistaja abistab/teeb head, kuna usub, et abivajaja abistab hiljem teisi abivajajaid.	Abivajaja abistab hiljem teisi inimesi, kes abi vajavad.	<i>Ma arvan, et inimene teeb teisele head, et ka abivajaja aitaks kunagi kedagi.</i> <i>Ja äkki teinekord aitab abivajaja teisi.</i>
	Abistades teisi inimesi abistatakse ka sind.	Abistaja käitub prosotsiaalselt, kuna usub, et vajadusel abistavad teised inimesed ka teda.	Abistaja saab ka ise vajadusel abi.	<i>Või kui kunagi neil on abi vaja, siis aidatakse teda vastu.</i> <i>Sest ka tema tahab, et kui tema sellisesse olukorda satuks, siis teda aidatakse.</i>
	Abivajaja on varem abistajat abistanud	Abistaja käitub prosotsiaalselt, kuna inimene, kes abi vajab on teda varem abistanud.	Abivajaja on varem abistajat abistanud.	<i>...või sellepärast, et too sama inimene on teda varem aidanud.</i>
	Abistamata jätmisel ei abista teised inimesed ka.	Abistaja abistab, kuna usub, et kui tema jätkaks abistamata, ei abistaks ka teised inimesed vajadusel teda.	Kui abistaja ei abista teisi, siis vajadusel ei abista ka teised inimesed teda.	<i>Kui sa ise kedagi ei aita, siis ei aita keegi sind.</i> <i>Kui ei aita teisi, siis teised ei taha sind aidata.</i>
Norm abistada	Inimesi peab aitama	Abistaja abistab, kuna on omaks võtnud normi, et abivajajat peab abistama.	Abistaja tunneb, et peab abivajajaid aitama	<i>...ja nad tunnevad, et peavad teisi, raskes olekus inimesi aitama.</i> <i>Neil on tunne, et peavad aitama...</i>
	Abistajat on õpetatud.	Abistaja abistab, kuna teda on õpetatud, et abivajajaid tuleb abistada.	Abistajat õpetatud, et abivajajat peab aitama.	<i>...sest seda on juba lapseas õpitud.</i> <i>...ja enamuse inimesi on lapsest peale õpetatud, et teisi tuleb aidata.</i>
	Moraal: abistamine on õige/viisakas	Abistaja abistab, kuna usub, et abistamine on moraalselt õige/viisakas.	Abistaja hinnangul on abistamine õige/viisakas.	<i>Aga jah, me aitame teisi, sest see tundub õige...</i> <i>...ning see on viisakas</i>
Abistaja karakteristlikud	Empaatiline mõistmine	Abistaja mõistab abivajaja olukorda, saab aru tema tunnetest/emotsioonidest, asetades end abivajaja olukorda. Abivajaja emotsioonid/meeleolu mõjutavad ka abivajaja emotsioone/meeleolu.	Kahju/hale/kaastunne abivajaja suhtes	<i>Tihti peale on neil kahju inimestest.</i> <i>...ja inimese loomal on kaastundlik süda.</i>
			Perspektiivi võtmine	<i>Inimesed aitavad tavaliselt, sest nad panevad end abivajaja olukorda...</i> <i>Kui panna ennast kellegi teise olukorda, siis oleks sul endal ju halb olla ning seda teistele ei</i>

				<i>sooviks.</i>
			Abistaja jagab abivajaja meeleolu/emotsioone	<i>Teiste kurvadena nägemine teeb neid ka kurvaks.</i>
Prosotsiaalne isiksus	Abistaja on inimene, kellel on prosotsiaalne isiksus ja abistav loomus; ta tunneb vajadust ja kohustust teisi inimesi abistada ning ei suuda neid abistamata jätta.	Vajadus inimesi abistada	<i>Sest nad tunnevad selleks vajadust...</i> <i>...ning nad tunnevad vajadust teisi aidata.</i>	
		Kohustus teisi abistada	<i>Mõned inimesed aitavad üksteist, sest nad tunnevad, et on selleks kohustatud...</i>	
		Abistav loomus	<i>Mõnel on see hea iseloom, et „Lähme aitame teda!“, mõnel mitte.</i> <i>...see tuleb iseenesest, kui keegi on hädas.</i>	
		Ei suuda jätta abistamata	<i>...nad ei saa teist inimest hätta jätta.</i> <i>Tal tekib kiusatus aidata.</i>	
Prosotsiaalsed isiksuseomadused	Abistaja on prosotsiaalsed isiksuseomadused (heasüdamlik/heatahtlik ,abivalmis, sõbralik/lahke, hooliv, viisakas), mille tõttu ta abivajajaid abistab.	Heasüdamlik/heatahtlik	<i>Headusest. Süda ei luba teistmoodi käituda.</i> <i>Sest paljud inimesed on heatahtlikud...</i>	
		Abivalmis	<i>Nad on hästi abivalmid...</i> <i>...kui inimene on abivalmis, teeb ta rõõmsasti talle head.</i>	
		Sõbralik/lahke	<i>Nad on hästi sõbralikud...</i> <i>Kuna nad on lahked...</i>	
		Hooliv	<i>Sest inimene hoolib enda kaaslastest.</i> <i>...ja nad hoolivad ühiskonnast.</i>	
		Viisakas	<i>Ma arvan, et ta on viisakas...</i> <i>Viisakusest.</i>	

Lisa 6. Õpilaste ja teiste inimeste prosotsiaalse käitumise motiivide alakategooriate ja koodide esinemissagedus õpilaste hinnangul.

Kategooria: altruistlik motiiv abistamisel	Õpilaste	Inimeste
Alakategooria/kood	motiivid	motiivid
Inimese olukorra parandamine		
• Abivajaja olukorra parandamine	6.76%	6.01%
Inimkonna/ühiskonna paremaks muutmine		
• Inimkonna/ühiskonna parandamine	0.74%	0.93%
Abistatava meeleolu tõstmine:		
• Abistataval tekib positiivne meeleolu	1.35%	1.96%
• Abistatava meeleolu paraneb	2.09%	1.73%
Abistataval tekivad positiivsed emotsioonid		
• Rõõm	2.33%	1.27%
• Õnn	0.98%	1.39%
• Täpsustamata positiivsed emotsioonid	0.25%	-
Tahe teisi inimesi abistada/neile head teha		
• Tahab abistada/head teha	2.95%	4.74%
• Abistab/teeb head heast tahtest	0.12%	0.35%
• Soovib abistada/head teha	0.12%	0.23%
Tahab, et teistel inimestel hästi läheks		
• Tahab, et teisel inimesel hästi läheks	0.25%	1.04%
• Tahab, et kõigil hästi läheks	0.37%	1.04%
• Inimeste võrdsustamine	0.12%	0.58%
Tahab abistada/head teha teatud tingimusel		
• Abivajaja on lähedane	0.74%	0.35%
• Abivajaja väärab abistamist	0.12%	0.35%
• Tegemist on hädaolukorraga	4.79%	2.77%
• Inimene palub abi	0.86%	0.58%
• Abistajal on võimalus/oskused abistamiseks	2.09%	0.46%
Kokku	27.03%	25.78%
Kategooria: egoistlik motiiv abistamisel		
Alakategooria/kood	Õpilaste	Inimeste
	motiivid	motiivid
Abistaja meeleolu tõstmine:		
• Abistajal tekib positiivne meeleolu	14.74%	13.87%
• Abistaja meeleolu paraneb	4.55%	4.62%
Abistaja abistab, et vältida negatiivset meeleolu		
• Abistajal negatiivse meeleolu vältimine	-	0.35%

Abistajal tekivad positiivsed emotsioonid	4.79%	5.89%
<ul style="list-style-type: none"> • Rõõm • Õnn • Rahulolu/rahuldus/nauding 	2.33%	1.85%
	0.25%	0.58%
	2.21%	3.46%
Abistaja abistab, et vältida negatiivseid emotsioone	0.49%	0.46%
<ul style="list-style-type: none"> • Abistajal negatiivsete emotsioonide vältimine 		
Kasulikuna/vajalikuna tundmine		
<ul style="list-style-type: none"> • Abistaja tahab end tunda kasulikuna/vajalikuna 	1.11%	0.46%
Teistele inimestele meeldimine		
<ul style="list-style-type: none"> • Abistaja tahab teistele inimestele meeldida • Teised näevad, kui hea inimene abistaja on 	0.98%	1.73%
	0.98%	0.69%
	-	1.04%
Kasu saamine		
<ul style="list-style-type: none"> • Abistaja saab abistamisel kasu 	0.25%	0.81%
Tähelepanu saamine/enesehinnangu tõus		
<ul style="list-style-type: none"> • Tähelepanu • Enesehinnangu tõus • Tunnustamine/tänamine 	0.98%	1.28%
	0.12%	0.93%
	0.25%	0.35%
	0.61%	-
Abistamisel kaalub kasu üle kahju		
<ul style="list-style-type: none"> • Abistamine toob rohkem kasu kui kahju 	1.35%	0.12%
Suhtevõrgustiku laienemine ja intensiivistumine		
<ul style="list-style-type: none"> • Üksi on raske/koos on kergem • Sõprade leidmine • Abistaja tahab hea sõber olla • Inimene palub abi • Abistajal on võimalus/oskused abistamiseks 	1.84%	4.05%
	0.12%	0.69%
	0.37%	1.04%
	0.25%	0.46%
	0.61%	0.93%
	0.49%	0.93%
Kokku	31.33%	33.64%
Kategooria: positiivne hoiak inimeste abistamise suhtes	Õpilaste	Inimeste
Alakategooria/kood	motiivid	motiivid
Meeldib abistada/head teha		
<ul style="list-style-type: none"> • Abistajale meeldib abistada/head teha 	7.25%	4.05%
Meeldib abistada tingimusel (nõrgemaid)		
<ul style="list-style-type: none"> • Abistajale meeldib nõrgemaid abistada 	0.37%	0.12%
Positiivne hinnang abistamisprotsessile		
<ul style="list-style-type: none"> • Abistaja hindab abistamist positiivselt 	0.86%	0.69%
Kokku	8.48%	4.86%
Kategooria: vastastikune abistamine	Õpilaste	Inimeste
Alakategooria/kood	motiivid	motiivid

Kõik hea tuleb tagasi		
• Kõik hea, mis inimesed teevad, tuleb neile kunagi tagasi	2.58%	2.66%
Abivajaja abistab sind		
• Inimene, keda abistaja abistas, abistab ka vajadusel teda	2.33%	3.24%
Abivajaja abistab teisi		
• Abivajaja abistab hiljem teisi inimesi, kes abi vajavad	0.12%	0.23%
Abistades teisi inimesi, abistatakse ka sind		
• Abistaja saab ka ise vajadusel abi	5.04%	6.70%
Abivajaja on varem abistajat abistanud		
• Abivajaja on varem abistajat abistanud	0.37%	0.23%
Abistamata jätmisel ei abista teised inimesed ka.		
• Kui abistaja ei abista teisi, siis vajadusel ei abista ka teised inimesed teda	0.37%	0.93%
Kokku	10.81%	13.99%
Kategooria: norm abistada	Õpilaste	Inimeste
Alakategooria/kood	motiivid	motiivid
Inimesi peab aitama		
• Abistaja tunneb, et peab abivajajaid aitama	1.59%	1.73%
Abistajat on nii õpetatud		
• Abistajat on õpetatud et abivajajat peab aitama	0.37%	0.23%
Moraal: abistamine on õige/viisakas		
• Abistaja hinnangul on abistamine õige/viisakas	1.11%	0.81%
Kokku	3.07%	2.77%
Kategooria: abistaja karakteristikud	Õpilaste	Inimeste
Alakategooria/kood	motiivid	motiivid
Empaatiline mõistmine		
• Kahju/hale/kaastunne	6.51%	4.62%
• Perspektiivi võtmine	3.07%	1.16%
Prosotsiaalne isiksus		
• Abistajal on vajadus teisi inimesi abistada	0.25%	0.35%
• Abistaja tunneb kohustust inimesi abistada	0.37%	0.23%
• Abistaja on loomult selline, kes abistab	1.84%	1.96%
• Abistaja ei suuda abistamata jätta	-	0.58%
Prosotsiaalsed isiksuseomadused		
• Heasüdamlik/heatahtlik	1.47%	4.05%
• Abivalmis	0.74%	0.81%
• Sõbralik/lahke	0.25%	0.69%
• Hooliv	0.61%	1.16%
• Viisakas	0.49%	0.46%
Kokku	15.60%	16.07%

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina **MINNI AIA**

(sünnikuupäev: **30.05.1993**)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose „**Prosotsiaalse käitumise esinemissagedus ja motiivid Võrumaa 7.–9. klassi õpilaste hinnangul**“, mille juhendaja on **Kristi Kõiv (PhD)**,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 20.05.2015